

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

KERKELIJK LEVEN A. de Snoo

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN 925

A. de Snoo

Niet dóór ons.
ook niet zonder ons

MEDITATIEF 929

Dick Noort

Achab - een plaatje.. 2

WANDELEN MET GOD 930

C.J. de Ruijter

Vechtende engelen

ACHTERGRONDEN 931

Jos Douma

Wat is spiritualiteit?

ACHTERGRONDEN 935

G.J. van Middelkoop

Waarom naar school?

SAMENLEVING 938

J. van der Stoep

Verkeer en milieu

OPVOEDING
EN ONDERWIJS 940

Jetze J.D. Baas

Je kind op kamers

SYNODE-IMPRESSIES 943

Peter H. van der Laan

Oogstmaand

en verder...

Boekbespreking/Gedicht
Meegelezen/Uit de kerken

NIET DOOR ONS, OOK NIET ZONDER ONS

pleidooi voor een progressieve kerk 2

Een christen - zijn naam zegt het al heeft iets met Christus.

Christus die nu boven, in de hemel is.

Christus die straks terugkomt uit de hemel.

Een christen is dan ook iemand die naar boven en naar voren kijkt. Hij rekent graag met Christussen hij kijkt uit naar Christus.

Of anders gezegd: de ware christen is een progressief mens.

In het vorige artikel ging het over verlangen naar Christus' komst. We zagen hoe de mate van verlangen naar straks mee bepaald wordt door je relatie met Christus nú. Hoe sterker die relatie is, des te sterker zal ook het verlangen zijn. Er is nog meer, dat ons kan helpen verlangend uit te zien.

Verlangen wordt gesteund door een stimulerend vooruitzicht

Niet alleen wat de Bijbel over Christus zelf vertelt kan je daarbij helpen. Ook wat je daarin allemaal tegenkomt over Zijn rijk.

Het begint al meteen in Genesis 1 en gaat door tot Openbaring 22 toe.

In dat laatste hoofdstuk lees je over **de nieuwe** hemel en de nieuwe aarde.

Ze vertonen duidelijk de trekken **van het oude paradijs!**

Wat kan het boeiend zijn om zo de Bijbel te lezen: als **een** boek vol beloften om je **met** een sterk **verlangen te** doen uitzien naar wat komt. Genesis 1, 2 **en** 3: geen oude verhalen, laat staan sterke verhalen. Maar: de geschiedenis van God met zijn volk.

Genesis 12 e.v.: als God daar zijn volk een **land** belooft, vloeiende **van melk en honing, dan** heeft dat ook ons **wat te** zeggen. En wel **dit**: het kan gewoon niet op, zo geweldig zal het leven zijn in de wereld

waarheen God met zijn volk op weg is.

Een wereld vol vrede, Jes. 11.

Een wereld vol vreugde, Jes. 35.

Een wereld, eindeloos, Jes. 65.

Ik noemde al even Op. 22. Daar gaat het over een rivier van water des levens met aan weerszijden geboomte, dat twaalf maal vrucht draagt, **iedere** maand z'n vrucht gevende: het paradijs in het **k w a k t !** **De Schrift put zich uit in beelden** om maar het mooie, ongekende van het **komende koninkrijk** te laten zien.

Al moet je met die beelden wel **uitkijken**. Ze zijn bedoeld om ons verlangen te versterken. Niet om juist het tegendeel te **bewerken**: geen verlangen, maar afkeer: **In deze zin, dat iemand opmerkt**: 'Straten van goud? – ik **moet** er niet aan denken'. Of: 'Allemaal zingende mensen **voor** God? Altijd **in de kerk** zitten? – mij niet **gezien**'. Als ik me niet vergis worden **voord** jonge mensen nog al **eens** door dergelijke gedachten over het leven na dit leven **gehinderd**. Ze worden er eerder door afgeschrikt dan **gestimuleerd**.

Terwijl dat niet hoeft!

Want de Bijbel zelf biedt ons bepaald geen saai vooruitzicht. Maar dan moeten wij het getuigenis van de Schrift **wel** goed doorgeven.

Al aan de allerkleinste kinderen van de kerk. **Het valt me telkens** weer op, hoe lang verhalen en bepaalde voorstellingen van school en uit kinderbijbels **doorwerken**. Bijvoorbeeld de voorstelling dat je, als je gelooft later in de **hémel** mag komen. **Als** het éinde van het geloof.

Maar is **dát** DE BOODSCHAP van de Schrift? De hemel als het **grote einddoel**?

Het breekt jongeren in de puberteit zomaar op. Want die hemel, die hoeft niet **zonodig**...

Om dit te voorkomen, zouden we al heel jong met **een** snik 'voorwerk' kunnen **beginnen**. Bijvoorbeeld door **ook** aan nog **vrij jonge kinderen** vanuit bijbelgedeelten als

Gen. 1 en 2, Jes. 11 (!) en **Op. 21 en 22 te laten** zien, wat het einddoel van het **geloof** is: dat God **zijn** doel van het begin bereikt, Wat **Hij** bij Adam al op het oog **had**: een gelukkig samenleven **van** Hem met de mens in Zijn wereld. Zonder dat het ooit nog **door** enige **zonde**, ziekte, **oorlog** wordt verstoord. **Een** nieuwe wereld die uiteindelijk geen andere is **dan** die waarin **wij** nu leven.

Straks gaat alles wel **door het vuur** heen (2 Petr. 3). **Maar** dat is **niets** anders dan wat bij de zondvloed **door** het water is gebeurd: reiniging van het bestaande. **Waar**na **alles gereinigd, schoon weer tevoor-**schijn komt.

In dit verband is **met al weer** wat oudere jongeren goed door te praten over de zin van hun studie, hun **werk, goede zorg** voor de natuur, voor het milieu enz. Of het **allemaal** ook **waarde** heeft.

Want straks volgt niet 'eeuwig in de kerk zitten' of 'eeuwig nietsdoen'.

Je mag je in deze wereld al ontwikkelde gaven dan volkómen inzetten in Gods nieuwe wereld. Denk je dat Adam **vóór** de zondeval de **aardappels w** op zijn bord **kreeg**? **Of hij er ook voor moest werken!** **Allen: dat werk lukte ook** en de verhoudingen op het werk waren **goed...**

Kortom: laten wij onszelf en onze kinderen niet voor de voeten lopen met al te beperkte of verkeerde toekomstbeelden.

Dit stimulerende **vooruitzicht** is **te meer** van belang, omdat het **verlangen** van de christelijke **kerk niet on-**aangevochten is.

Verlangen kun worden beproefd door lang uitblijven van de vervulling

Aan de Bijbel ligt het **dus** niet, wanneer **we** niet altijd met **g — even** sterk **verlangen** naar Christus' **komst** uitkijken. De Bijbel spreekt duidelijke taal. Er zijn in deze wereld **echter** nog meer stemmen te horen. Met een **andere taal**. De

KERNREDACTIE:

PROF. DR. M. TE VELDE,
DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGEREDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS,
DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE, DRS. B. LUITEN,
PROF. DR. C.J. DE RUIJTER,
DS. A. DE SNOO.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:

W.L. DE GRAAFF, Wortmanstraat 138, 8285
AG Kampen, Tel. (038) 3331201.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA
Goes. Tel. (0113) 215591.

ABONNEMENT:

f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten
f 70,25 per jaar (binnenland). Buitenland:
f 144,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan,
maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee
maanden **na** het verstrijken van de beta-
lingstermijn (opzegging van jaarabonnement
vóór 1 november, van een halfjaarabonnement
vóór 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. port.).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij
de Stichting Bralectah.
Tel. (0521) 515946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,84 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de
uitgever is het niet toegestaan artikelen uit
dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

apostel Petrus waarschuwt **ons** daar al voor in zijn **tweede** brief. Hij **wijst** op spotters die (zuilen) zeggen: 'Waar blijft de belofte van **Christus**' komst?' Wie is er w dwaas nog **geloof** te hechten aan de belofte van iemand die twee dui- zend **jaar** gelden heeft gezegd, dat hij spoedig weer zal komen? En dat is niet het enige wat dergelij- ke **spotters** doen: **vragen** stellen bij de **betrouwbaarheid** van Gods be- loften onder verwijzing **naar** het uit- blijven van de **vervulling** ervan. Ze doen nog meer of liever gezegd hun aanstichter, de Satan, doet meer. Hij zorgt **zelf** voor andere **toekomstverwachtingen**, een **ande- re** nieuwe wereld (zie hierover o.a. 2 Tes. 2).

Om in die situatie **toch** te blijven **verwachten**, hebben we geopende ogen nodig.

Geopende ogen **voor** de zogenaam- de 'tekenen des tijds' en voor 'de zin van de tussentijd'. Over elk van deze **dingen** iets.

1. De tekenen des tijds

Daarbij gaat het om allerlei gebeur- tenissen die ons erbij bepalen, dat de mens **wel** kan **denken** dat hij zelf de nieuwe wereld tot stand brengt, maar toch lukt het hem niet. God laat hem vastlopen. Houdt mensen kort. Telkens weer geeft Hij signalen. In aardbevin- gen, **oorlogen**, geruchten van oorlo- gen.

Signalen die voor de gelovigen te- gelijkertijd tekenen zijn, dat God de wereld en dus **ook zijn** beloften echt niet vergeten is!

Het is **een teken** des tijds als de te- kenen der tijden je niets meer zeg- gen...

2. De zin van de tussentijd

Een tweede ding dat van belang is om ondanks dat het al eeuwen duurt, te blijven uitzien naar Jezus, is: een goede kijk op **deze** 'tussen- tijd'. We kunnen hier leren van Pe- trus, die in **antwoord** op die spot- ters met hun vraag 'Waar blijft de belofte van zijn komst?' zegt: 'de Here **talmt** niet met zijn **belofte**'.

Of de Here ook weet wat **Hij doet**. **Hij** wil dat **allen** tot **bekering** ko- men. Allen voor wie Christus zich gegeven heeft.

In Ef. 4 wijst Paulus er op, dat Christus **naar de** hemel is **gegaan** om **alles** tot volheid te brengen. Hij schrijft dat in een verband waarin het gaat over de opbouw van de christelijke gemeente. Eerst zal die gemeente kwantitatief en kwalita- tief '**klaar**' moeten zijn. **Dan** komt Hij weer.

Zie ook Mat. 24 : 14 'En dit evan- gelie van het **Koninkrijk** zal in de gehele wereld gepredikt worden tot **een** getuigenis voor alle vol- ken, en **dan** zal het einde geko- men zijn'.

Daarom komt Hij geen dag, geen uur te vroeg. Maar **ook** echt **geen** minuut te laat.

Verlangen kan worden getemperd door het eerst nog komend gericht

Er is nog **een** stem die ons verlan- gen in de weg kan staan. Een stem niet **van** buitenaf, **maar** van **binnen**- uit. Een **stem** van binnen, die tegen je zegt: 'Maar gaat aan die nieuwe wereld **geen** vreselijk gericht voor- af? En moet je daar nu naar verlan- gen? Dat je binnenste buiten wordt **gekeerd**? Te **kijk** gezet?'

Dat je voor je **buurman**, je collega of misschien je eigen **kind** af-gaat?' Twee **opmerkingen** hierover:

1. De Schrift zegt inderdaad heel duidelijk dat alles in het gericht **komt**.

De boeken gaan open. Maar dat is nog wel iets anders dan 'te **kijk** gezet worden'. Voor **aller** oog zal eenmaal blijken, hoe be- slissend ieders verhouding tot **God** is, in Christus. Ieder die een **plaats** ontvangt in **Gods** nieuwe **wereld** zal weten: het is een plaats die ik niet zelf heb verdiend, maar enkel en **alleen** te danken aan Christus. Alle re- den dus om Hem een **eeuwig- heid** lang te gaan danken!

En wat die zonden betreft mag

een gelovige bedenken: 'ook **mijn** zonden **komen** straks aan het licht, maar als **vergeven** zon- den!'

2. En wat betreft de ver-oordeling van anderen: dat is en blijft een vreselijke werkelijkheid. Ik kom daar dan **ook** alleen maar mee 'klaar', **als ik** zie op en ge- loof in Gods rechtvaardigheid. Ook ieder die geen plaats **krijgt** in Gods nieuwe wereld, zal straks **weten** waar hij dat **aan** te danken heeft. **Om** dat her en nu uit handen te kunnen **geven**, is **vertrouwen** nodig.

Daar mogen we, bijvoorbeeld als ouders van een afgedwaald **kind**, gelukkig **de Here Zelf** **om** vragen. Bidden om een schrif- tuurlijk zicht en vervolgenseen open hart voor Gods rechtvaar- digheid!

Voor straks geldt dan zijn belof- te uit Jes. 65, dat **aan** wat **was** niet **meer** gedacht zal worden: alles wat de vreugde van straks ook maar enigszins zou kunnen drukken, gaat niet mee, over de drempel.

Verlangen is een onmisbare stimulans om mee te blijven bouwen aan het huis van de Here

Verlangen – het is de moeite waard elkaar daarop te blijven aanspreken. Juist om vandaag een **wakkere** en levende **kerk** te zijn.

Want als **wij** **echt** verlangen, dan blijven we niet stil zitten.

Christus komt weer als zijn bruid **klaar** is en het getal van de **uitver- korenen** bereikt (zie Ef. 5 : 27, en **ook** wat we **hierboven** opmerkten over het **woord** 'volheid' in Ef. 4 : 10).

Hoe kan het besef **hiervan** het le- ven van de gemeente ten goede k+ men.

Want als je weet, dat Christus **komt** als zijn bruid klaar is, mag je het volgende verwachten:

– je ziet je roeping jezelf te heili- gen, opdat Hij **straks** een reine bruid voor Vader kan brengen

- je ziet je roeping samen een mooie gemeente zijn, vol van de **Geest**
- je ziet je roeping mee te werken aan de bouw **van** de kerk door ook **wat** jou betreft stenen aan te dragen, zowel door **evangelisatie**- en zendingswerk als d m gezins-**vorming**.

Niet dat de nieuwe wereld er toch weer komt door ons, mensen. Openbaring 21 laat ons het nieuwe Jeruzalem zien **neerdalend uit** de hemel. Het is en blijft een geschenk **van Boven**. Geen eindresultaat van menselijke inspanningen, het eind van een geleidelijk proces. God **zelf zal** ingrijpen. Heel radicaal, 2 Petr. 3. **Zijn handen gaan heb m-**ken! Net als deze eerste wereld. Maar, op weg naar de tweede wereld, is Hij het zelf die ons **bij de hand wil nemen. Hij zelf** wil ons gebruiken, inschakelen voor het nog veel mooiere dat komt. Wat een Vader!

Wat moet het **mooi** zijn om straks altijd in Zijn huis (Joh. 14) te mogen wonen.

Met Hem en zijn **Zoon** te mogen samenleven en samenwerken.

Een feest dat voor de goede verstaander hier al mag **beginnen**.

STUDIEBIJBEL ROMEINEN

De evangelische stichting In de **Ruimte** is bezig aan een groots project, de zogeheten Studiebijbel. Dat wordt een Nederlandse bewerking van een serie uit Scandinavië. **Men** wil van het gehele Nieuwe Testament een studie-uitgave verzorgen met tekst en commentaar. In elk deel staan op de linkerbladzijde twee kolommen: een kolom met de Griekse tekst, een transliteratie en een vertaling, en een kolom met tekstvarianten. Op de rechterbladzijde treft men een derde kolom aan waarin verschillen tussen elf bijbelvertalingen worden gepresenteerd. En in de vierde kolom wordt een verklarende tekst afgedrukt. Onlangs verscheen deel 7A van de Studiebijbel, waarin Paulus' brief aan de Romeinen wordt behandeld. En dat was **kennelijk een hele klus**, want in het Voorwoord lezen we de volgende verzuchting: 'Het **redactionele** werk **aan** dit boek heeft **meer** tijd gekost dan **bij enig** eerder uitgebracht **Studiebijbel**deel. We realiseren ons dat we gewerkt hebben aan een bijbelboek waarop het **grootste** aantal commentaren **verschenen** is. Zou er **nog iets aan toe te voegen zijn?** Wij hebben er naar gezocht een grondige exegetische studie te geven in de vorm van een overzichtelijke en begrijpelijke uitleg'. Zonder op **enigerlei** exegetische details in te **gaan, kan gezegd** worden dat deze opzet zeker geslaagd is. Het commentaar in de vierde kolom, **geschreven** door drs. G.W. van **Veelen**, getuigt van **deskundigheid** en is vaak trefzeker geformuleerd. Bijvoorbeeld als het gaat **over Gods zelfopenbaring** in zijn **scheppingswerk** (Rom. 1-2) of over de **gelijke** behandeling van joden en niet-joden: een mens wordt **alleen** gerechtvaardigd door het geloof (Rom. 3-5). Ook de wet

B boekbespreking

doelde op Christus (Rom. 10 : 4) en daarom moet **een** christen uit geloof leven (Rom. 12-15).

Twee **belangrijke thema's** eisen in de exegese van de Romeinenbrief steeds veel aandacht op: de strijd tussen vlees en geest (Rom. 6-8) en het behoud van Israël (Rom. 9-11). En juist bij de behandeling van deze twee thema's staan forse **vraagtekens** in mijn Studiebijbel.

Het eerste vraagteken plaatste ik omdat de **ik-figuur** in hoofdstuk 7 wordt gezien als de **uit de wet levende** joodse gelovige **voor** de komst van Christus; Paulus zou uit persoonlijke ervaring over zijn **verleden** spreken, dus over de tijd voor **zijn** bekering. **Maar** waarom ervaart de apostel dan **zo'n** dagelijkse worsteling tegen de zonde in zijn leven, dat **hij** zichzelf uiteindelijk een 'ellendig mens' noemt? Die strijd in zijn leven is geen **verleden tijd!**

Het tweede vraagteken plaatste ik omdat **blijkens** de uitleg van hoofdstuk 11 een **volksbekering** van Israël wordt verwacht, nadat het evangelie aan alle **volken** verkondigd is en tegen **de tijd** dat Christus terugkomt. Maar **zou** het evangelie niet eerst aan de joden verkondigd worden en daarna **ook** aan de Grieken (**Rom. 1 : 16**)? Als 'heel Israël' wordt behouden zijn **dat** niet **al** Paulus' broeders naar **het** vlees, **maar** **alle** geloofskinderen van Abraham, joden **zowel** als niet-joden. Men **kan** deze **studienbijbel** niet gebruiken zonder vraagtekens te **zetten** in de ruimte die zo'n royale uitgave biedt.

De *Studiebijbel* wordt uitgegeven door *In de Ruimte te Soest*. Deel 7A over de brief van Paulus aan de Romeinen (1995, gebonden, 470 pagina's) is los verkrijgbaar voor de prijs van f 150,-.

ACHAB – EEN PLAATJE... 2

Dick Noort

Meditatief

'Achab, de zoon van Omri...'

16 : 29

Achtergrondkleur

Als je de moeite neemt om je, even afgezien van het doorlopende conflict met Elia, ook de verdere feiten rond Achab op een rijtje te zetten, dan blijkt hij heel wat meer mans te zijn geweest dan op 't eerste gezicht duidelijk is. Geen wonder. Hij was immers de zoon van Omri, de sterke man die na tientallen jaren ellende Noord-Israël weer uit het dal helpt. Hij gaf het een hoofdstad om trots op te zijn, een moderne vesting met allu-re: Samaria. En hij knokte voor wat-ie waard was met iedereen die zijn land te na kwam.

Driekleur

Het was een tijd waarin de Noorderlingen eindelijk een beetje over hun minderwaardigheidscomplex heen komen, dat ze sinds hun rebellie niet kwijt hebben kunnen raken. De rust aan de grenzen wordt hersteld en oude vijanden 'gepacificeerd': Moab wordt onderworpen en tot op vandaag is de gal van koning Mesa over die vernedering in steen te proeven (op de zgn. Steen van Mesa). Een andere bedreiging ligt in het Noorden: Fenicië. In onze eeuw een betwiste regio, waar alleen maar schoten gewisseld worden – toentertijd een bloeiende handelsnatie die de hele Middellandse Zee bestreek; moederland van Carthago. Oorlog is hier niet de oplossing – je zou de kip met de gouden eieren slachten. En onder het motto 'if you can't beat them, join them', heeft de slimme Omri een passende oplossing in huis: een huwelijk op koninklijk niveau tussen de beide landen. Hij heeft een zoon, koning Etbaäl van Fenicië een dochter. Wat wil je nog meer?

Focus

En daar staat zoonlief Achab dan met z'n goede gedrag. Zijn opvoeding en aardje naar z'n vaartje zorgen ervoor, dat hij drommels goed begrijpt & t dit een bijzonder goede strategische zet is. Niet ongebruikelijk ook. Noch in het gewone leven, noch aan het koninklijk hof. De p t e koning Salomo had eertijds al buitengewoon goede connecties met adellijk schoon. De koningin van Scheba reist 1500 km om hem te zien – de Farao geeft hem z'n dochter als vrouw. En of Izebel nou schoon was (ze km 't zich in elk geval maken, 2 Ko. 9 : 30!), is niet het allerbelangrijkste. En haar goden mag ze houden. Hier staat het landsbelang op het spel: vrede en welvaart voor de toekomst!

Soffocus

Het zal een pracht-bruiloft geweest zijn. Vader Omri, de generalkoning, is ongetwijfeld in groot gala. Etbaäl doet niet voor hem nnder en heeft het mooiste purper aan dat z'n onderdanen konden maken. Maar, als altijd, staat in het midden de bruid: Izebel. Het is haar dag. Een beetje tweeslachtig, dat wel. Aan de ene kant heeft haar vader haar goed duidelijk gemaakt dat dit huwelijk voor beide landen voordelig zal zijn. En het heeft ook wel wat om als vrouw van een nieuwbakken koning nu echt zelf koningin te worden. Hoe dat precies is, weet ze niet. Etbaäl had zelf de macht gegrepen door de zittende koning een kopje kleiner te maken. Het kwade bloed daarover is snel weggeëbd, want hij bleek een kanning van formaat – niet gek voor een ex-prkater van Baäl. Anderzijds: ze zal straks moeten wonen in een land dat het hare niet is. Zelfstandig, oké. Maar zonder

haar vader en haar landgenoten verkeren nissen al die boeren? Zonder Baäl die haar familie en haar land zoveel voordeel had gebracht? En dan die Jahwe – die God zonder gezicht, die ze daar op het platte-land halfslachtig als een pseudo-Baäl vereerden? Het wordt toch hoog tijd dat die lui daar een beetje beschaving wordt bijgebracht. Toegegeven: deze gedachten zijn ietwat speculatief. Toch lijkt 't me reëel ervan uit te gaan, dat ongelo-vigen zó tegen de Here en zijn ver-eerders aankijken. Sowieso. Maar zeker, als die verering niet zichtbaar van ganser harte gaat...

Groothoek

Ik hoop dat het plaatje zo langza-merhand wat vorm en inhoud be-gint te krijgen. Als je het beeld zo inkleurt en hier en daar aanscherpt, blijken er hier twee mensen te staan, die elk vanuit een totaal an-dere achtergrond op een beslissend punt in hun leven komen. Een le-ven dat ook voor een groot deel be-palend zal zijn voor het volk dat ze Samen zullen regeren. En daar zijn ze zich ook wel degelijk van be-wust. Ze zijn ervoor grootgebracht en hebben onloochenbaarde capacitei-ten ervoor: ze zullen er wat van maken!

Fish-eye

Alleen: wat zijn de prioriteiten? Wat is de meest veilige koers? Welke doelen stel je jezelf? Welke God is de jouwe? Wek Jerobeams kalveren en Et-baäls stier hebben 't niet slecht ge-daant tot nog toe – en je weet wat je hebt, niet...? Zo kijken ze – kijken mensen! – als hun god(sbeeld) niet verder reikt dan de potentie van een schepsel. Als de Schepper vervangen is door een eigen schepping.

Wandelen met God

Als ik aan een engel denk, zie ik in eerste instantie een hemelse figuur in witte kleed voor me. Er gaat harmonie van uit. In mijn voorstelling is er vaak iets van vrouwelijke zachtheid aan een engel. Ik weet niet precies waar dat vandaan komt. Misschien heeft het wel te maken met de plaatjes die vroeger bij ons in de kinderbijbel stonden. Maar als ik de Bijbel lees, wordt dat beeld heel vaak gecorrigeerd. Dan valt me op hoe zij juist als krachtige helden getekend worden (Ps. 103 : 20). In Efratha's velden verschijs een grote legermacht als die ene engel zijn boodschap aan de herders heeft doorgegeven (Luk. 2 : 13). En als je er eenmaal oog voor hebt gekregen, dan zie je ze juist zo steeds getekend. Al is het dan vaak ook een passant. De Here noemt zichzelf in de Bijbel immers heel vaak: ~~Here~~ der heerscharen. Die heerscharen, dat moeten die engelenlegers wel zijn. Zo komen ze haast onopvallend mee in Gods openbaring, als de legers die de Koning volgen, Engelen zijn dus vooral strijders. Soldaten die het gevecht in gestuurd worden. Dat kan ook haast niet anders als zij ons beschermen in Gods naam. Bij een lijfwacht denk je aan iemand die klaar is voor het gevecht.

Waar wordt er gevochten?

Maar als er dan zoveel soldaten in mijn leven aanwezig zijn, waarom merk ik dan zo weinig van dat gevecht? Dat is & waag die dan bij je opkomt. Elke veldslag brengt zijn eigen oorlogsrumoer met zich mee. En meestal valt dat niet te negeren. Het trekt de aandacht. Maar waar speelt zich dat in mijn eigen leven dan eigenlijk af? Er kunnen tijden voorbijgaan zonder dat je erbij stilstaat dat men een veldslag woedt, waarvan het front dwars door je eigen leven loopt...

Het front is dichtbij

Als ik het zo formuleer: Er kunnen

tijden voorbijgaan zonder dat je stilstaat bij die veldslag, dan is er toch iets in me dat zich daartegen verzet. Ik merk genoeg van strijd in mijn leven. De duivel is er vaak bij. Dat is een blijvend gevecht dat veel inzet kost.

Het is de Here zelf die ons op dat front plaatst. Maar juist hier blijkt iets opvallends: Als het om die strijd gaat, merk je wel dat de Here ons er vaak voor waarschuwt. Hij leert ons te letten op de duivel en zijn boze geesten. Maar het lijkt erop, dat Hij meer zo waarschuwt dan dat Hij zegt dat de engelen voor ons vachten. Hij laat wel zien dat de engelen als een legermacht rondom ons zijn, dat zij ons beschermen, maar je leest niet vaak dat zij slag leveren midden in ons dagelijks bestaan. En toch is daar het front te vinden.

Gevecht om mijn gezondheid

Het valt inderdaad op, hoe de Here aanwijst dat de boze geesten midden in ons leven hun plek zoeken. En misschien denken we ons & nog wel veel te weinig concreet in. In de evangeliën laat de Here immers zien hoe het ook de boze geesten zijn, die mensen ziek maken. Kwade engelen zijn het die ontrouw werden min hun oorsprong. En zij proberen de goede schepping van God ondersteboven te keren. Ze willen letterlijk huis houden in ons leven en zelfs in ons lichaam. Dat betekent dat het front ook letterlijk dwars door ons leven heenloopt. ~~s~~ ja daar over nadenkt. dan moet wel een formidabel gevecht aan de gang zijn, alleen al als het gaat om onze gezondheid. De boze gebruikt zijn kwade geesten om ons ziek te maken.

Ziek? Ik ben niet ziek! En als ik daar over nadenk, dan zie ik opeens waar de engelen vechten in mijn leven, God zet ze in tegen de duivel die probeert zich in mijn lichaam te nestelen. Ik sta er vaak helemaal niet bij stil wat een wonder

het is dat ik gezond ben. Maar als ik erover nadenk, dan begrijp ik opeens wat een gevecht daarvoor geleverd wordt elke dag opnieuw. Engelen zijn alseen vechtende lijfwacht, die me beschermen tegen de boze geesten die mijn gezondheid willen ruïneren. Gods arm is om mij heen, want vechtende engelen zijn als een schild om mijn leven.

Gevecht om mijn leven voor God

Maar de duivel heeft nog meer pijlen op zijn boog. Als hij Gods wereld ondersteboven wil keren, dan loert hij niet alleen op de gezondheid van mensen. Hij probeert vooral hun geest te vergiftigen. En hij stuurt zijn boze geesten uit om de mensen te misleiden. Wat zijn er veel in de lucht die als kwade boodschappers de mensen proberen af te leiden van God. Van alle kanten komen er boodschappen op me af die proberen om het goede woord van God te overstemmen. Via de =lame, op de tv, in modieuze trends, door de ideeën van andere mensen, en ook in mijn eigen gedachten. De geest van de tijd staat haaks op wat de Geest van God ons geven wil. En als je daarover nadent, wat een wonder is het dan eigenlijk dat je niet zomaar ten prooi valt aan al die opdringende verleiders! Ja, soms, dan voel ik me er wel een prooi van. In mijn gedachten, in mijn woorden en ook in mijn daden merk ik, dat ik dan een grens overga, waardoor er afstand komt van God. Maar goddank! Hij heeft me ook altijd weer teruggebracht aan deze kant van die grens. En ik zie het nu heel duidelijk voor me; Er is in mijn leven een gevecht op leven en dood aan de gang. Vechtende engelen, die God de slag instuurt om de strijd met de legers van de duivel aan te gaan. Mijn leven voor Hem is de inzet van die strijd.

WAT IS SPIRITUALITEIT?

Jos Douma

Over: Omgang met God 1

Achtergronden

His alweer ruim een jaar geleden dat er in De Reformatie een korte discussie plaatsvond over het thema 'Dogmatiek en spiritualiteit'. Het gesprek werd gevoerd door prof. dr. C.J. de Ruijter en prof. dr. J. Douma. Het is niet de bedoeling die discussie hier samen te vatten of voort te zetten. Wel wil ik eraan herinneren. De Ruijter en Douma op in ieder geval één punt schouder aan schouder stonden: beiden bepleitten aandacht voor een intensievere spiritualiteit. Douma had daarbij nog een extra wens. Het leek hem belangrijk dat er aansluiting zou zijn bij de spiritualiteit van ons eigen gereformeerde voorgeslacht: 'de ankers moeten ook in eigen bodem geslagen blijven'. Deze wens stond tegen de achtergrond van het gegeven dat in onze kerken verscheidene mensen voor hun spiritualiteit willen leren van buitenlandse predikers. Douma doelde hier op de ontwikkelingen rond en na de Amerika-artikelen van Aad Kamsteeg.

formulier luidt, iets verkort: 'Be-looft u zich te onderwerpen aan de kerkelijke vermaning en tucht, in-dien u zich in leer of leven mis-gaat?' Deze vraag maakt duidelijk dat gelovige mensen 'de mist in kunnen gaan' als het gaat om hun geloven. Dat kan zowel op het punt van de leer als op het punt van het leven. Bij het eerste denken we dan vooral aan het ontkennen of vervor-men van bepaalde geloofswaarhe-den die op de Bijbel zijn gebaseerd en in de belijdenis geformuleerd, en bij het tweede denken we aller-eerst aan de christelijke levensstijl die gelovigen vertonen: het moet aan je te zien zijn dat je christen

De bedoeling van deze tweeslag is de breedheid van geloven aan te ge-ven: er is niet alleen het aspect van de leer, maar ook het aspect van het leven. Nu gaat het me erom dat deze tweeslag een stuk verschrin-ging zou kunnen betekenen als het gaat om onze visie op wat geloven is: dat kan vanuit de uitdrukking 'leer en leven' namelijk gemakke-lijk een reductie van geloven tot het verstand (leer) en de buitenkant (leven) opleveren. En dan mist er iets: de binnenkant is afwezig. Of anders gezegd: waar blijft in dit verhaal de binnenkamer?

Nu is het uiteraard heel goed moge-lijk om te zeggen: die binnenkant, die zit in bij dat 'leven' uit de twee-slag 'leer en leven'. Bij een christe-lijke levensstijl hoort tenslotte ook dat een gelovige bidt en bijbelleest en naar de kerk gaat. Kortom: aan die term 'leven' kun je zowel een buitenkant (een christelijke levens-stijl volgens Gods geboden) als een binnenkant (omgaan met God door middel van bidden en bijbellezen) onderscheiden.

Het is nu mijn bedoeling om in dit artikel wat nader in te gaan op de vraag wat spiritualiteit eigenlijk is. De term wordt veel gehanteerd, maar niet altijd door iedereen op gelijke wijze ingevuld. Dat kan tot spraakverwarringen leiden. Daar-om doe ik een poging om enige be-gripsverheldering aan te brengen. In een drietal volgende artikelen wil ik dan laten zien, denkend aan de wens van Douma, wat er in on-ze eigen gereformeerde traditie aan materiaal ligt wat kan helpen om

(verder of opnieuw) na te denken over onze Omgang met God.

Leer en leven

Wat is spiritualiteit? Voor een ant-woord op die vraag wil ik inzetten bij een onder ons heel bekende tweeslag, namelijk: 'leer en leven'. Deze uitdrukking komt onder ande-re voor in enkele liturgische formu-lieren. Als voorbeeld kies ik het formulier voor de openbare geloofs-belijdenis. De laatste vraag van dat

Toch ben ik bang dat **het** hanteren **van deze** tweeslag in de hand **kan** werken dat er geringe aandacht is voor de binnenkant van geloven, voor de **Omgang** met God in de binnenkamer. En daarom **zou** ik ervoor willen pleiten – en dat hoeft echt niet aangepast te worden in de liturgische formulieren, maar **zou wel** van veel belang kunnen zijn voor bijvoorbeeld catechese en prediking – de **tweeslag** 'leer en leven' uit te bouwen tot **een** drieslag: **Leer en Omgang en Leven**. En dan **ben** ik meteen waar ik wezen wil: als ik spiritualiteit omschrijf als **Geloven in God**, dan wil ik vervolgens **zeggen** dat daarbinnen drie dimensies onderscheiden **kunnen** worden, **namelijk**: **Leer over God, Omgang met God en Leven voor God**. Graag licht ik een en ander nader toe.

Spiritualiteit: Geloven in God

De **term** spiritualiteit is in gereformeerde kring nog bezig ingeburgerd te raken. **Douma** heeft er in zijn boek Christelijk levensstijl nadrukkelijk voor gekozen om niet langer **de** wat verouderde term **asceetiek** te hanteren. Hij sluit zich daarbij aan bij W.H. **Veleva** die een **boek** schreef onder de **titel** Nieuw zicht **op gereformeerde spiritualiteit**. Dat betekent ook dat aanduidingen als **vroomheid**, **pietas** of **geestelijk leven** wat minder vaak **zuilen klinken**: het woord **spiritualiteit** **komt** ervoor in de plaats en duidt in **grote** lijnen dezelfde **zaak** aan.

Nu wordt er in **onze** tijd onder de **titel** spiritualiteit van alles **aangeboden**. De **term** kan alle mogelijke voorvoegsels krijgen, bijvoorbeeld: **feministische spiritualiteit**, **bevrijdings-spiritualiteit** of **oosterse spiritualiteit**. Wanneer **gereformeerde** christenen het woord **spiritualiteit** (gaan) hanteren, moet daarom wel duidelijk **gemaakt** worden wat zij er precies mee bedoelen. Een **heel mooi** uitgangspunt is dm dat het woord spiritualiteit **alles** te maken heeft met het woord Spiritus: de La-

tijnse naam voor de Geest van God. Ik **wil** het woord spiritualiteit in de **betekenis** van Geloven in God daarom ook graag met een hoofdletter schrijven: **Spiritualiteit**. **Daarmee** duid ik aan dat het in (gereformeerde) Spiritualiteit gaat om Geloven in God dat door de **Heilige Geest** gewerkt wordt. Dat sluit nauw aan bij de **formulering** van zondag 25 van de **Heidelberse Catechismus**: het **geloof** komt van de **Heilige Geest** die het in **ons hart** werkt.

Spiritualiteit is daarom ook niet allereerst een menselijke bezigheid (dat ook: ik ben er als mens helemaal in be-trokken!), **maar** een **Geestelijk** gebeuren dat gericht is op **God**. Spiritualiteit is: God zien, **God horen**, **God zoeken**, **God opmerken** in je eigen leven, **God loven**, **aanbidden**, **prijzen**, **eren**, **smeken**, **roepen**, **belijden**, **beleven**. **Spiritualiteit** heeft alles te **maken** met je aangesproken weten door **Gód**. Het is **begrijpelijk** dat in een cultuur waarin God naar de rand is gedreven en is verduisterd, de vraag **naar spiritualiteit opklinkt**. Ook onder gereformeerde christenen: gereformeerden zijn op **zoek** naar God, omdat ook zij, gewild of ongewild, bewust of **onbewust**, delen in de **Godsverduistering** en de secularisatie. Tegen deze achtergrond staat de **wens** om aandacht voor **een intensievere Spiritualiteit**: echte Spiritualiteit (of ook wel: Godsvrucht, vreze des HEREN) is het krachtigste antwoord op de secularisatie.

Leer en Omgang en Leven

Binnen **Spiritualiteit** als Geloven in God, zijn dus **drie** dimensies te onderscheiden: **Leer en Omgang en Leven**. Voordat ik deze dimensies nader omschrijf, is het **van belang** om duidelijk te maken dat deze drie dimensies binnen **een** gezonde Spiritualiteit **altijd** bij elkaar horen. De ene kan **niet** zonder de andere. De theoloog J.I. **Packer** heeft Spiritualiteit (hij heeft het over 'Holiness') vergeleken met **een kruk** met drie poten ('doctrine', 'experience'

en 'practice'): **zo'n kruk kan alleen maar** blijven staan als alle drie de poten eronder zitten. Ontbreekt er een, dan valt de **kruk** om. Of als de ene poot **langer** is dan **de andere**, dan is het evenwicht verloren: als er iemand op gaat zitten, **valt** de **kruk** **alsnog** om.

Zo is het ook met de drie dimensies die ik onderscheid **binnen Spiritualiteit** (en het zal duidelijk zijn dat dit onderscheid in drieën parallel loopt met het onderscheid dat **Packer** maakt): ze zijn alle drie even belangrijk; geen van de drie kan g e mist worden, wil er tenminste sprake **zijn** van een gezonde **Spiritualiteit**.

Over **elk** van de drie dimensies afzonderlijk **wil** ik nu iets zeggen.

Leer over God

Spiritualiteit is niet iets vaags en ongrijpbaars: het gaat ergens over. Beter **gezegd**: **Spiritualiteit** heeft betrekking op Iemand, op God, **de God** die Zichzelf geopenbaard heeft in Oud en Nieuw Testament. De God van de **gereformeerde** Spiritualiteit is niet een **Onbekende**: er valt iets over **Hem** te zeggen. Deze dimensie van **Spiritualiteit** duid ik aan met de term **Leer** (over **God**). **Daarmee** probeer ik tegelijk duidelijk te **maken** dat het vanuit Spiritualiteit gezien vreemd zou **zijn** om **Leer** en Spiritualiteit tegen elkaar uit te spelen: de **Leer** vormt **immers** een **dimensie** van de Spiritualiteit zelf. **Spiritualiteit** kan niet zonder **Leer**, en daarom is het ook onzinnig om thema's als geloofsbeleving en 'dogmatiek' tegen elkaar uit te **spelen**, of om te **beweren** dat **belijdenisgeschriften** ons per definitie **belemmeren** in ons geloven. Wie **niet** weet wie God is (voorzover Hij Zich **heeft** laten kennen), kan God **ook** niet ervaren. **Daarom** is de dimensie van de **Leer** onmisbaar. **Centrale** vragen zijn dan bijvoorbeeld: wie is God? wie is Jezus? wie is **de Geest**? wie **ben ik**? in wat voor wereld leven wij?, enzovoort. Op al deze vragen zoeken we antwoord, onder andere

door erover na te denken: rationaliteit, je verstand **gebruiken**, staat zo nooit op gespannen voet met spiritualiteit.

Daarbij moet echter wel gezegd worden dat de dimensie van de **Leer** onevenredig grote nadruk kan krijgen. Er is dan sprake van een **intellectualistische of rationalistische of ook confessionalistische spiritualiteit**, die eventueel de **extreme vorm** van dode orthodoxie kan aannemen. Een gereformeerde Spiritualiteit zal zich van dit gevaar altijd **bewust moeten zijn en er tegen** moeten vechten.

Omgang met God

Spiritualiteit heeft vervolgens een dimensie die ik op de noemer van **Omgang** (met God) wil brengen. Hiermee doel ik op wat je zou kunnen **noemen** de **binnenkant** van Geloven: geloven doe je van binnenuit, met hart en ziel. Je bent er helemaal bij **betrokken**, het is iets van jezelf. Kernwoorden zijn dan: liefde, vertrouwen, hoop, gemeenschap, vreugde, **verlangen**. Deze **Omgang** (of ook Bevinging) krijgt **vorm** in wat **wel** geestelijke oefeningen worden genoemd. Voorbeelden daarvan zijn onder andere: bijbellezen, mediteren, bidden, liturgie vieren **en** geestelijk gesprek. Deze geestelijke oefeningen **hebben** als doel dat je je eigen maakt wat je gelooft, dat het iets van jezelf wordt, dat je werkelijk van binnenuit je geloven **vorm** gaat geven.

Deze **Omgang** met God heeft zowel een persoonlijk als een gemeenschappelijk aspect: er is sprake van persoonlijke Omgang met God (persoonlijk bijbellezen of de stilte beoefenen **bijvoorbeeld**) en van gemeenschappelijke Omgang met God (liturgie vieren, huiselijke eredienst **bijvoorbeeld**). De Omgang of Bevinging in het kader van een gereformeerde Spiritualiteit is nooit individualistisch, want de **enkeling** leeft bij de gratie van de gemeenschap, zoals de gemeenschap leeft van de enkelingen.

Net als bij de dimensie van de Leer moet van de dimensie van de **Omgang** gezegd worden dat ze een onevenredig grote nadruk kan krijgen. Er is dan sprake van een **mysticistische of subjectivistische spiritualiteit** of kortweg van **spiritualisme**. Een gereformeerde Spiritualiteit zal zich van dit gevaar altijd **bewust moeten zijn en er tegen** moeten vechten.

Leven voor God

De derde dimensie van Spiritualiteit **breng ik op de noemer** van **Leven** (voor God). Ditmaal gaat het om wat je zou kunnen noemen de buitenkant van geloven in God: **andere mensen kunnen aan** je zien dat je christen bent, omdat je een **keerpaa**ls levensstijl hebt. Bepaalde dingen doe je, andere dingen laat je juist na. En dan valt op, als het goed is. Dat je gelooft in **God pas je toe in je** dagelijkse leven. Hier **komt niet** alleen ons handelen (op kleine schaal) ten opzichte van de naaste in beeld, maar ook (op **grote re schaal**) de plaats die we **binnen onze** samenlevingen **onze cultuur** innemen.

Nu lijkt het me in dit verband belangrijk om er aandacht voor te vragen dat het me in dit Leven voor God **niet in de eerste plaats** gaat om het je houden aan bepaalde morele regels. In het kader van Spiritualiteit **denk ik bij Leven** voor God allereerst aan de **navolging** van Christus en ook aan christelijke deugden: een christen laat zich niet zozeer **kennen d om** wat hij in moreel opzicht doet of nalaat, maar door wie hij is. Zoals je een boom aan de vruchten kent, ken je een christen aan de vruchten van de Geest, want dat zijn christelijke deugden: vruchten van de Geest, spirituele gaven.

Net als bij de dimensie van de Leer en van de Omgang, moet van de dimensie van het Leven gezegd worden dat ze een onevenredig grote nadruk kan krijgen, **helemaal als ze in al te strikte zin** opgevat wordt als het je houden aan morele re-

gels. Er is dan sprake van een wetticistische of activistische spiritualiteit. Een gereformeerde Spiritualiteit zal zich van dit gevaar **bewust moeten zijn en er tegen** moeten vechten.

Spiritualiteit als ruimte en als lichaam

Ik heb nu aangegeven wat ik onder **Leer en Omgang en Leven als Bimensies van Spiritualiteit** versta. Het is belangrijk om nu aandacht te besteden aan de **onderlinge relaties tussen deze drie dimensies**. Ik wil deze onderlinge relaties toelichten vanuit twee metaforen: de metafoor van de ruimte en die van het lichaam.

Spiritualiteit als ruimte heeft een **hoogte-**, een diepte- en een breedte-dimensie. De Leer vormt de **hoogte-dimensie**: binnen Spiritualiteit is altijd ruimte voor rationaliteit, voor het verstand: verstandelijke kennis mag en moet er zijn, **geloofsinhouden zijn onmisbaar**. Onder dit gezichtspunt valt te spreken van de waarheid van Geloven. De Omgang vormt de **diepte-dimensie**: Spiritualiteit is nooit oppervlakkig maar zoekt de diepte van de beleving, de ervaring, de Bevinging. Onder dit gezichtspunt valt te spreken van de echtheid van Geloven. Het Leven vormt de **breedte-dimensie**: Spiritualiteit mag nooit op het smalspoor van de individuele ervaring terecht komen. Spiritualiteit zoekt het in de breedte van het hele leven: alle naasten en heel de samenleving komen in beeld. Onder dit gezichtspunt valt te spreken van de **vruchtbaarheid** van Geloven. Spiritualiteit als lichaam, de tweede metafoor, heeft een hoofd, een hart en handen. Het hoofd staat voor de dimensie van de Leer; als het gaat om Geloven moet je je **hoofd** erbij houden. Het hart staat voor de dimensie van de Omgang: als het gaat om Geloven moet je met heel je hart, hartelijk meedoen. De handen staan voor de dimensie van het Leven: als het gaat om Geloven, moet je dat laten zien aan

een christelijk verantwoord *handelen*.

Met bei& metaforen wil ik duidelijk **maken**, en ik heb het hierboven ook al aangegeven, dat de drie dimensies van Spiritualiteit niet zonder e— kunnen. De onderscheiding van **Leer en Omgang en Leven** bedoelt dan ook op **geen enkele wijze een** scheiding in te **voeren**. Want Leer op zich betekent niks: je weet wat, maar je hebt het je niet eigen gemaakt en je leeft het ook niet uit. Omgang op zich betekent niks: je beleeft wat, maar of dat wat met God te maken heeft is de vraag; je ervaart wat, maar het heeft **geen betekenis voor het normale dagelijkse leven**. En ook Leven op zich betekent niks: aan de buitenkant ziet het er allemaal prachtig uit, maar het heeft uiteindelijk niks met jezelf (het komt niet van binnenuit) of met God (het is niet voor Hem) te maken.

Verdieping van Spiritualiteit

Nu schrijf ik dit artikel natuurlijk niet in het luchtledige: er is een bepaalde **aanleiding voor**. Kort gezegd komt dat hier op neer: is er **mijns inziens** een probleem als het gaat om de Omgang met God. Veelvuldig klinkt de vraag naar een intensievere spiritualiteit. En talloze mensen weten maar nauwelijks meer wat ze aan moeten met hun Bijbel en met het **gebed**. Nu lijkt het mij niet in de eerste plaats belangrijk om te analyseren waar dat vandaan komt. Het probleem ligt er, en je moet wel je uiterste best doen om dergelijke geluiden niet te horen. Daarom lijkt het me erg belangrijk om bezig te zijn met verdieping van Spiritualiteit: waar gaat het precies om in de Omgang met God? hoe geef je (samen) vorm aan de Omgang met God? hoe verhoudt de Omgang met God zich tot je leven van alledag? Daarbij moeten het nadenken erover en het in praktijk brengen ervan hand in hand gaan.

Tussen haakjes merk ik op dat het ook belangrijk is om bezig te zijn

met 'verhoging' van Spiritualiteit: de Leer over God vraagt om nieuwe doordenking en nieuwe accenten met het oog op onze Omgang met God in een verander(en)de tultuur; en ook het bezig zijn met 'verbreding' van Spiritualiteit is belangrijk: het denken over en E praktijk brengen van het Leven voor God vraagt, vanuit een verdiepte Spiritualiteit, misschien ook om andere accenten.

Nogmaals: Omgang met God

In een drietal volgende artikelen wil ik nader ingaan op de dimensie van de Omgang met God. Dat doe ik dus omdat ik de indruk heb dat deze dimensie van gereformeerde Spiritualiteit niet het meest ontwikkeld is. Dat kan ook aan de hand van het volgende geïllustreerd worden.

Over dominees wordt veel gepraat: in contacten tussen gemeentelieden bijvoorbeeld, wordt vaak gesproken over de studeerkamer van de predikant: daar ontstaat zijn grondig gestudeerde preek (de dimensie van de Leer over God). Er wordt ook regelmatig gesproken over het feit dat een predikant met zijn gezin in een glazen huis woont: er wordt op hem gelet, want als iemand een christelijke levensstijl moet vertonen, dan is hij het wel (de dimensie van het Leven voor God). Maar ik hoor in gesprekken o.v.w. de dominee nooit iets over zijn binnenkamer: blijkbaar denken we daar niet zo snel aan bij een predikant, en ik denk ook niet dat kerkenraden zo snel aan hun predikant zuilen vragen of hij zelf wel voldoende drinkt uit de Bron, of dat er in de profielschets voor een te beroepen predikant zal staan: 'Hij moet een heilig man zijn die leeft vanuit de genade van Christus en die dagelijks de Omgang met God beoefent door structureel tijd uit te trekken voor geestelijke oefeningen' (de dimensie van de Omgang met God).

Nu is het thema van de Omgang

met God (ook vaak aangevuld als Mystiek, ik kom daar in een volgend artikel op terug) ook in onze eigen Nederlandse gereformeerde traditie wel degelijk aan de orde gesteld. Naar aanleiding van de aan het begin van dit artikel aangeduide wens van Douma, ben ik gaan zoeken in die eigen traditie. Iets van wat ik vond wil ik doorgeven: drie grote theologen krijgen het woord: Gisbertus Voetius, Abraham Kuyper en Klaas Schilder. Drie mannen die wel degelijk weet hadden, in tegenstelling tot wat er vaak over met name de laatste twee beweerd wordt, van het belang van een levende Omgang met God.

Gegevens in verband met de discussie waar naar ik in de inleiding verwijs: De Ruijter schreef in *De Reformatie* van 10, 17, 24 juni en 1 juli 1995 een viertal artikelen, Douma reageerde met een artikel in *De Reformatie* van 19 augustus 1995 en De Ruijter reageerde op zijn beurt met een (afsluitend) artikel in *De Reformatie* van 9 september 1995.

Aan het slot van de passage 'Spiritualiteit: Geloven in God', verwijs ik impliciet naar: J. Kamphuis, *Godsvrucht - een kracht*. Antwoord aan de secularisatie, Goes 1990. De vergelijking die Packer maakt is te vinden in: J.I. Packer, *A Passion for Holiness*, Nottingham 1992, 167.

Wat moeten kinderen leren op school?

Waarom sturen we **onze kinderen** eigenlijk naar school? Je gaat naar **school** om te leren. **Maar** wat moeten kinderen daar **precies** leren? Welk antwoord geven **we** op die **vraag**?

Om te beginnen leren kinderen op school **lezen en schrijven**. Waarom? **Zodat** uw dochttertje **kan** genieten van een **mooi** boek, waarin ze helemaal opgaat? **Of** dat ze een gedicht kan overschrijven dat haar **heeft** geraakt? Het leren **lezen en schrijven** heeft dan een heel persoonlijk doel.

Uw **zoon** leert **misschien** lezen en **schrijven** om straks biologie te kunnen studeren. En door verder onderzoek nog **meer te ontdekken** van de natuur en dat te **beschrijven**. **Dan** gaat het je erom veel te weten te **komen** van bepaalde dingen.

Of zie je lezen **en** schrijven vooral als instrumenten **voor** je **contacten** met anderen? **Zodat** je bijvoorbeeld in staat bent de plannen **voor** een Hoge **Snelheids Trein** door het Groene Hart te **bekijken** en een bezwaarschrift **daartegen te** schrijven. Dan is je leren vooral **gericht** op hoe je een rol kunt spelen in de **samenleving**.

Wat moeten kinderen precies leren op school? Meestal worden in het onderwijs drie doelen onderscheiden. Onderwijs kan **gericht zijn** op de persoonlijke ontplooiing van de leerling. Het **kan** gericht zijn op kennis en wetenschap. En het kan gericht **zijn** op de samenleving. Dit is **geen** kwestie van of-of. In elk **onderwijs** spelen alle drie elementen wel een rol. Maar hoe groot moet de rol voor elk element zijn?

Andere tijden, andere visies

Daarover **bestaan** verschillende opvattingen. Sommige mensen zien het **zus, anderen** zo. De opvattingen verschillen niet alleen naar personen en groeperingen, maar **ook** naar de **tijd**.

In de **zeventiger** jaren **stonden** de persoonlijke vrijheid, de individuele ontplooiing en de zelfverwerkelijking hoog genoteerd. Dat had ook gevolgen **voor** het denken over onderwijs. **Daarin** werd een grote **nadruk** gelegd op een brede **ontwikkeling** van de persoon **van** de leerling of student. Op school moest het maar wat minder om cijfers gaan; er zijn toch zoveel leukere **dingen** die voor de **vorming** van de leerlingen veel **kunnen** betekenen. Dit **ik-tijdperk** werd gevolgd door een **no-nonsense periode**. Zakelijkheid **ging** domineren. Prestatie en nut werden **weer** meer gewaardeerd. Examencijfers **zijn** **misschien** niet alles, maar intussen **h**-palen ze wel of je toegelaten wordt tot een vervolgopleiding. Overigens wordt de **vraag** of je een vervolgopleiding kunt doen **ook** nog bepaald **door** de behoeften **van** de samenleving. Is je studie nuttig voor de maatschappij? Levert hij economisch rendement op? Kun je erdoor bijdragen aan een **meer leefbare** wereld?

Eigen standpunt mogelijk?

Nadruk leggen op het ene element leidt vaak tot een onderwaarderen van het andere. **En** voor elke keus zijn goede argumenten aan te **v**o **s**ren. Voor alles valt wel iets te **zeggen**, maar **hoe kiezen** we, en op grond waarvan?

In de loop der jaren heeft de over-

heid heel wat plannen gelanceerd voor de opzet van het **voortgezet** onderwijs. Die plannen waren mee gekleurd **door** de geest van hun tijd. De ideeën over een **Midden**-school kenden een grote **leerlingegerichtheid**. De opvattingen over **basisvorming** van de laatste **tijd zijn** weer veel sterker gericht op de leerstof. En op wat je **ermee** kunt doen in de **samenleving**.

Ook het Gereformeerd onderwijs moest tegenover die **verschillende** plannen haar **standpunt** bepalen. Wanneer het getij **verloopt**, verzet je de **bakens**. Wanneer de gerichtheid op de leerling te groot dreigt te worden, zeg je andere dingen dan wanneer ze in de **verdrukking** **lijken** te raken.

Maar dreigt dan niet het gevaar dat je **altijd** alleen maar in de reactie bezig bent? Dat je alleen maar **komt** met commentaar op wat anderen stellen? Zou het niet **beter** zijn om een eigen standpunt te **formuleren**, los van wat anderen zeggen? Vanuit de basis van dit eigen standpunt zou je dan **twee** dingen **kunnen** doen: zelf je eigen Gereformeerd onderwijs opbouwen in de eerste plaats. En in de tweede plaats **ook** de gedachten die **van** buiten naar je toe **komen**, in nota's en regeringsplannen, beoordelen **aan** de hand van je eigen opvattingen. Opvattingen die dan – als het goed is – meer doordacht en **samenhangend** **zijn** dan wat je in een spontane en meer **incidentele** reactie **naar** voren brengt.

Visie op Gereformeerd voortgezet onderwijs

Op grond van deze overwegingen **stelden** de Gereformeerde onderwijsorganisaties in 1981 een **werk-**

groep in om een eigen Gereformeerde visie op (voortgezet) onderwijs te formuleren. Wat betekent een **Gereformeerde kijk** op mens en maatschappij voor de inhoud en structuur van het onderwijs? Hoe kan zo **goed mogelijk de identiteit en waarde** van het Gereformeerd voortgezet onderwijs geformuleerd worden met het oog op de ontwikkelingen die zich voordoen? De besturen van het **Landelijk Verband van Gereformeerde Schoolverenigingen (LVGS)** en van de **Vereniging van Gereformeerde Onderwijsgeevenden (GVOLK)** gaven in samenwerking met het **Gereformeerd Pedagogisch Centrum (GPC)** aan de werkgroep de opdracht een discussienota op te stellen. Als het mogelijk was, zou deze discussienota een eigen visie moeten formuleren die richtinggevend zou kunnen zijn voor het beleid van de organisaties. Tevens zou men wellicht kunnen dienen als kader voor de toetsing van het overheidsbeleid.

De Werkgroep Visie **Voortgezet Onderwijs (WVO)** kreeg een brede samenstelling en werkte vier jaar aan het product, dat in 1986 verscheen onder de titel **Taak en Toerusting, Gereformeerd voortgezet onderwijs vandaag en morgen**.

Taak en toerusting

De nota heeft een brede opzet. Ze bestaat uit vier delen. Het eerste deel beschrijft onze principiële visie op opvoeding en onderwijs en de verhouding tussen beide. Onderwijs wordt hier gekarakteriseerd als een toerusting voor de verschillende levensstaken.

In de delen II en III beschrijven we de situatie waarin we ons onderwijs geven. Hoe zit die situatie in elkaar, welke kritiek wordt daarop geleverd en welke ontwikkelingen doen zich hier voor? En welke kaders geeft het beleid van de overheid?

In het vierde deel doen we een poging binnen de geschetste context en kaders onze principiële opvattingen te concretiseren naar de praktijk van het onderwijs.

Het belangrijkste van de nota was, dat we er een eigen kijk op onderwijs in konden ontwikkelen. Daarbij stelden we centraal, dat gelovigen het zó mogen zien dat zij een levenstaak ontvangen van de HERE God. Als Opdrachtgever geeft Hij ook normen voor de manier waarop je die levenstaak uitvoert en Hij zal daarvan ook verantwoording vragen.

Het onderwijs wil de leerling toerusten voor die taak. Het wil werken aan de persoonlijke ontwikkeling van de leerling, hem inleiden in de nodige kennis en hem voorbereiden op zijn functioneren in de maatschappij. Maar bij deze drie elementen komt als vierde element het inzicht dat je in je leven een taak van God ontvangt. Dat inzicht moet voorop staan. Het kan je helpen de juiste plaats en juiste waarde te geven aan het persoonlijke, het sociale en het zakelijke element in je onderwijs. We noemden die een *taakgerichte onderwijsvisie*.

Onderwijsvisies

Wat houdt deze taakgerichte onderwijsvisie nu in? We grijpen nog even terug naar wat we eerder zeiden. Je hebt in het onderwijs te maken met drie elementen: de kerstof, de leerling en de samenleving. Altijd moet je met alledrie rekening houden. Je maakt om zo te zeggen een mix van deze drie ingrediënten, maar de dosering kan verschillen.

Als je vooral op de leerstof let, krijg je een leerstofgerichte kijk op onderwijs. Gaat het je het meest om de leerling of om de samenleving, dan krijg je een leerlinggerichte of maatschappijgerichte visie.

De onderwijsvisie die je het meest tegenkomt en die de oudste papieren heeft, is de leerstofgerichte. Daarin gaat het vooral om degelijke kennis. Daar heb je wat aan; daaraan kun je in alle opzichten plezier beleven. Cijfers en examens

zijn in deze visie belangrijk. Het onderwijs is sterk gericht op de verstandelijke ontwikkeling van de leerlingen. Andere kanten van de persoonlijkheidsontwikkeling zijn ondergeschikt. Moet gymnastiek meetellen voor de overgang? Kan een expressievak een volwaardig examenvak zijn? Op het diploma komen godsdienstonderwijs en maatschappijleer niet voor. Sociale vorming hangt er in deze visie al gauw maar wat bij.

Kritiek op deze sterke gerichtheid op verstandelijk Ieren, leidde tot de twee andere visies.

De leerlinggerichte onderwijsvisie wil vooral werken aan een veelzijdige ontwikkeling van de persoonlijkheid van de leerlingen. Het verstand is niet alles. Ook de emotionele, creatieve en sociale ontwikkeling zijn van belang. Je moet aansluiten bij de beleevingswereld van het kind en je onderwijs moet dicht bij het praktische leven staan. Als je zo andere dingen in je onderwijs stopt en meer rekening houdt met individuele verschillen, worden je leerlingen ook meer van binnenuit gemotiveerd om van je onderwijs te genieten.

In de derde plaats kennen we een maatschappijgerichte kijk op onderwijs. Het leven van een mens wordt vaak het sterkst bepaald door de maatschappelijke werkelijkheid. De structuren en processen daar kunnen je maken en breken. Onderwijs moet de leerlingen toerusten om een goede rol te spelen in de samenleving. Ze hebben een opvoeding tot staatsburger nodig. Ze moeten bereid zijn zich in te zetten voor het algemeen belang en te werken aan meer rechtvaardigheid in een democratische samenleving waarin ieder tot zijn recht komt.

Een Gereformeerde kijk op de mens

Wij konden ons niet vinden in deze drie onderwijsvisies. Ze waren ons te eenzijdig en ze schoten tekort. Voor het zoeken naar een eigen visie gingen we uit van een christelijk

ke kijk op het menselijk bestaan. De mens heeft te maken **met** God, met zichzelf, met de medemensen en met de wereld om hem heen. Dat betekent, dat je vier **dimensies** kunt aanwijzen in je bestaan: een religieuze, **een persoonlijke, een sociale en een zakelijke** dimensie. In je bestaan voor het oog van **God** moet je niet vervallen in eenzijdigheden, maar zoeken naar juiste verhoudingen en **een** juist evenwicht. De religieuze **dimensie** kan ook de juiste plaats en de juiste **waarde** geven aan het persoonlijke, het sociale en het **zakelijke** element in je leven.

De religieuze dimensie laat je alles zien **en** beleven als **verbonden met God**. Je kent en erkent **Hem** als Schepper en Onderhouder van de totale werkelijkheid, **waarin** het onderwijs de leerlingen wat verder inleidt. Zelfs de meest zakelijke kennis is daarom niet neutraal; ze betreft een deel van **Gods** werk. En **ook** wat je met die kennis doet is niet neutraal; ze mag een plaats krijgen in een leven dat zich aan de normen van God wil binden. Zo geeft de religieuze dimensie een levensbeschouwelijk kader **aan** alle vakken van ons onderwijs. Heel specifiek komt ze **aan de orde** in **vakken** als godsdienst en **maatschappij**leer, **wat** ook wel geestelijke toerusting **genoemd** wordt. En natuurlijk in de **(pedagogische)** **omgang** op school.

Afgrenzing naar andere visies

De **taakgerichte** kijk op onderwijs geeft **ook** aandacht aan de persoonlijke, sociale en zakelijke dimensie. Daarbij probeert deze visie eenzijdigheden van andere visies te vermijden. Tegenover de **leerlinggerichte visie** stellen we, dat niet de **persoon** van de leerling centraal moet staan, **maar** de **taak** die hij in zijn leven mag **vervullen**. Het mensbeeld van leerlinggerichte visies is **vaak** veel te **optimistisch**. **Ook** hebben we be-

zwaar tegen de **gedachte** van een autonome zelfbeschikking. En de school moet niet de hek ontwikkeling van de **kinderen** naar Uch toe trekken; zij heeft maar een beperkte taak.

waardevolle elementen van de **leerlinggerichte** benadering zijn de aandacht voor het individuele kind en voor een bredere dan alleen verstandelijke ontwikkeling. **Deze** dingen nemen **we** graag mee bij het **vormgeven** aan de persoonlijke dimensie in **onze** visie.

Tegen de **maatschappijgerichte** benadering **zeggen we**, dat je het sociale aspect **van** het bestaan niet moet verabsoluteren. Deze visie **verwacht** te veel van **maatschappelijke** veranderingen. Wel is een **goed element**, dat er gepleit wordt voor een leren samenwerken. En voor een actief deelnemen aan allerlei zaken in de **samenleving**. Waarbij Gereformeerd onderwijs **ook heel** nadrukkelijk als haar taak ziet, haar leerlingen voor te bereiden op een geseculariseerde wereld. Zo krijgt de sociale dimensie **vorm**.

Tegenover de **leerstofgerichte** kijk zeggen we, dat we **ons** onderwijs **niet** moeten **versmallen** tot alleen maar het **verstandelijke**. We willen **meer** doen **dan alleen** maar zakelijk opleiden; we willen **onze** leerlingen **ook vormen**. **Normen en waarden** zijn dan van belang. En andere **aspecten** van de persoonlijke ontwikkeling. **Ook sociale vorming**. Maar terecht is inleiden in **kennis** een hoofdtaak van het onderwijs genoemd. Met kennis bedoelen we dan wel iets anders dan de weetjes waarmee je in een quiz goed kunt scoren. Volgens **Woltjer** veronderstelt **kennen** min of meer een persoonlijke betrekking tot het object van de **kennis**. Als we kinderen goed inleiden in kennis, **zullen** zij daarbij de **grootheid** van God in al Zijn werken beleven en ervaren, zei **Waterink**.

Een nuttig instrument?

Met deze taakgerichte onderwijsvi-

sie dachten we **een instrument** te hebben ontwikkeld dat nuttig **kan** zijn bij de ontwikkeling van ons eigen onderwijs. De vakgroepen die zich enige jaren later bogen over de **kerndoelen** in de basisvorming, zijn uitgegaan van deze **taakgerichte** visie.

Toch vraagt de visie **nog** om **verdere** uitwerking. Eerder werd al gezegd dat in elke visie alle **elementen** wel een plaats krijgen, maar dat de dosering kan verschillen. Hoe stel je **een** Gereformeerd mengsel precies samen?

Daarbij kun je nog verschillende andere vragen stellen:

Moet je **voor** alle leerlingen eenzelfde dosering gebruiken? Of moet het **bijvoorbeeld** voor de mavo-leerling meer **leerlinggericht** worden, terwijl de **vwo-leerling** een meer **leerstofgericht** mengsel krijgt?

Moet je de accenten laten verschuiven van meer **leerlinggerichtheid** in de **brugklassen** naar minder in de hogere klassen?

Een verdere uitwerking zal nuttig zijn voor de voortgaande concrete vormgeving van de **basisvorming**. Maar **ook** bij de invulling van de leerwegen in de derde en vierde klassen van vbo en mavo. En bij de inhoudelijke opzet van de **Tweede** Fase van havo en vwo.

Deze verdere uitwerking kan alleen succes hebben, wanneer het vakonderwijs daarbij **een** krachtige inbrengt levert. Er **zullen** dan vast nog wel veel vragen opdoemen en het zal nog heel **wat** zoeken en **tasten** worden.

Maar **Gereformeerd** onderwijs is erg **bevoorrecht**; het staat op **een** duidelijke basis en Gods Woord geeft licht ook **voor** de keuzen die je moet maken in het onderwijs. We mogen goede hoop **hebben**, dat we vanuit deze principiële eenheid **onze keuzes** zo **kunnen maken**, dat ons onderwijs meer en meer een goed samenhangend geheel wordt. Zodat we **onze** leerlingen een **steeds** betere toerusting kunnen geven.

Samenleving

Is er bij u in de gemeente wel eens een gemeentevergadering georganiseerd over het milieu? Het zou me niet verbazen als daarbij al gauw ons reisgedrag ter sprake is gekomen. Mag je als christen bijvoorbeeld autorijden? Zo ja, hoeveel? Zo nee, wat is het alternatief? Ook onder christenen kan het onderwerp 'verkeer en milieu' aanleiding geven tot heftige discussies. Sommige kerkleden zullen omwille van het milieu een vurig pleidooi houden voor vermindering van de mobiliteit. Anderen zullen daarentegen stellen dat de toegelaten transportmogelijkheden van essentieel belang zijn voor ons maatschappelijk functioneren. In discussies staan beide groepen vaak lijnrecht tegenover elkaar. In dit artikel wordt beargumenteerd dat de bovengenoemde tegenstelling tussen mobiliteit en duurzaamheid samenhangt met een typische grondtrek van onze gesecculariseerde samenleving. Getracht wordt een aanzet te geven voor een christelijke visie op verkeer en vervoer waarin zowel plaats is voor de eigen waarde van het reizen als voor de zorg voor het milieu.

Automobiliteit

De moderne gesecculariseerde cultuur wordt gekenmerkt door het streven naar menselijke autonomie. De moderne mens wil zichzelf de wet stellen los van God, medemens of natuur. Deze autonomie uit zich allereerst in het streven naar individuele vrijheid. Men wil zoveel mogelijk onafhankelijk zijn van anderen. Men wil zelf beslissen wat

men doet en laat en wil daarbij zo weinig mogelijk door anderen gehinderd worden. In het liberalisme wordt deze individuele vrijheid economisch gerechtvaardigd door ervan uit te gaan dat wanneer ieder zijn eigen behoefte nastreeft het marktmechanisme optimaal functioneert. De moderne autonomie uit zich ook in het streven de menselijke actieradius te vergroten. De mens wil onafhankelijk zijn in

ruimte en tijd. Hij wil in principe zo snel mogelijk overal naar toe kunnen. Een paar minuten tijdswinst met de HSL tussen Amsterdam en Parijs lijkt al genoeg reden om het Groene Hart niet langer te ontzien. En een vakantie buiten Europa lijkt steeds meer regel te worden. Soms pretendeert men daar zelfs recht op te hebben.

De auto kan worden beschouwd als één van de meest karakteristieke belichamingen van dit streven naar menselijke autonomie. Met de auto voor de deur ligt de hele wereld voor ons open. We kunnen gaan en staan waar we willen, onafhankelijk van anderen. Men is letterlijk auto-mobiel. Op de snelweg doet zich het merkwaardige verschijnsel voor dat de automobilist niet langer het idee heeft dat hij door een bepaalde ruimte beweegt. Het is net alsof de wereld rondom hem beweegt. Alsof hij vanuit een bioscoopstoel bomen, borden en andere auto's ziet langs flitsen. De automobilist is zelf centrum van de wereld geworden. Achter het dashboard beheerst hij de ruimte om zich heen. Op de snelweg wordt bovendien de band met de omgeving doorgesneden. In de jaren '50 was men nog bang dat een verkeersknooppunt met klaverbladen desoriënterend zou werken, omdat men in eerste instantie moet afslaan in een richting waar men feitelijk niet naar toe wil. Tegenwoordig heeft de automobilist geleerd te vertrouwen op de borden en zich nauwelijks wat aan te trekken van de omgeving waarbinnen hij zich beweegt.

Grenzen aan de mobiliteit

Het ideaal van de automobiliteit

heeft echter **een keerzijde**. Individuele bewegingsvrijheid blijkt op grenzen te stuiten. Filevorming vermindert de bereikbaarheid van **belangrijke** culturele en **economische** centra en ongebreidelde groei van het verkeer brengt de leefbaarheid en de **duurzaamheid** van de samenleving in **gevaar**. Vanuit de milieu-beweging probeert men dan **&** het **reizen** zoveel mogelijk te beperken. Tot **op** zekere hoogte is dat terecht. Toch heeft men de neiging om het probleem eenzijdig te benaderen. Vaak heeft men **slechts** oog voor de milieu-effecten van het reizen en let men nauwelijks op de **k**-tekenis die het verkeer heeft voor het menselijk samenleven. Zo vergeet men **bijvoorbeeld** wel eens dat voor veel vormen van vervoer de auto het enige haalbare alternatief vormt om bepaalde maatschappelijke doelstellingen te realiseren. Men gaat er **bovenaan** voorbij dat de **moderne transportmiddelen** ook als zegen kunnen worden beschouwd. Daarbij kan men onder andere denken aan het belang van transport voor het functioneren van een **streekgemeente** of een school voor bijzonder onderwijs. Het probleem is niet zozeer dat reizen in **zichzelf verkeerd** of per definitie milieu-onvriendelijk is. Het probleem is veeleer dat in de moderne samenleving zoveel nadruk wordt gelegd op de **individuele bewegingsvrijheid**. Omdat de individuele **onafhankelijkheid** ten opzichte van medemens en natuur **centraal** staat, heeft men **geen** oog voor de **ecologische** en sociale gevolgen van het reizen. Individuele **mobilitéitsvrijheid** als uiting van **menselijke** onafhankelijkheid is in zichzelf **onbegrensd**. **Vanuit christelijk perspectief kunnen we** weinig vrede hebben met een dergelijk ideaal.

Christelijk perspectief

Reizen neemt in de christelijke geloofstraditie een belangrijke plaats in. De mens is niet bestemd om op één plaats te **blijven** leven, maar

om de aarde te vervullen, de wereld in **cultuur** te brengen (Gen. 1 : 28, 9 : 1). De torenbouw van Babel wordt juist gezien als een niet beantwoorden aan deze roeping. De mensheid bouwt een centraal bolwerk op aarde, om zich een **naam** te maken en niet over de aarde verstrooid te worden (Gen. 11 : 4). Ook het zendingsbevel (Matt. 28 : 16-20) laat zien dat God de hele wereld op het oog heeft. Het Evangelie moet verkondigd worden 'tot aan de einden der aarde'. Met deze oproep tot evangelieverkondiging hebben vele zendingen zich op reis begeven, om andere mensen en andere volken te ontmoeten, hun **barmhartigheid** te bewijzen en hen van Christus te vertellen.

De beweging die christenen maken, behoort daarmee **en** andere te zijn dan die van de beheersers van deze aarde. Door handel en kolonisatie heeft Europa geprobeerd de wereld aan zichzelf te onderwerpen. Het Westen als **economisch** bolwerk vormde daarbij het **ideaal**. Reizen in christelijk perspectief is er daarentegen op gericht de ander te ontmoeten en **nieuwe plaatsen** te ontdekken. In plaats van zich als **autonome mens** **boven** de wereld te verheffen, de **eigen onafhankelijkheid** in ruimte en tijd te vieren, behoort men juist de wereld in te trekken. In een christelijke visie op reizen staat daarom niet de individuele **bewegingsvrijheid**, maar de bereikbaarheid van mens en wereld centraal. Dat betekent ook dat verkeer voor de christen van groot belang is, juist omdat hij mens en wereld **liefheeft**. Reizen sluit daarom zorg voor medemens, samenleving en milieu in.

Vanuit het perspectief van bereikbaarheid zouden individuele en politieke keuzes wel eens anders kunnen uitvallen dan gebruikelijk is. Men kan transportmiddelen zien als antwoord op de mogelijkheden die God in de schepping heeft gelegd om anderen te bereiken. Auto's zijn dan een belangrijk middel zijn om anderen te ontmoeten,

maar is niet langer een principe. Als er een alternatief is waardoor samenleving en milieu minder schade wordt berokkend zal men bij gelegenheid daarvoor kiezen. Men kan toch niet de intentie hebben bepaalde plaatsen te bereiken en tegelijkertijd hun voortbestaan op het spel zetten? Ook politieke beslissingen kunnen dan anders uitvallen. In plaats van bij de keuze voor het HSL-traject vooral te letten op tijdwinst, **economische** motieven en **technologische** innovatie zal er dan ook specifiek aandacht moeten zijn voor aspecten als leefbaarheid en duurzaamheid. Voor een christen zou reizen per definitie zo duurzaam mogelijk moeten zijn.

Ir. J. van der Stoep is als wetenschappelijk onderzoeker werkzaam bij het Instituut voor CultuurEthiek, Puntenburgerlaan 85, 3812 CC Amersfoort.

O opvoeding en onderwijs

Inmiddels zijn alle scholen, opleidingen en universiteiten weer van start gegaan. Het gewone leven gaat weer zijn gang.

Maar in een aantal gezinnen is voor het eerst 'alles anders'.

Zoonlief of dochterlief hebben het ouderlijk huis verlaten. Ze wonen nu op kamers omdat ze elders zijn gaan studeren.

Een lege plek in huis. Dat is voor de meeste gezinnen een ingrijpende gebeurtenis. Je hebt niet alleen een bed of een kamer over, er is emotioneel ook een gat geslagen.

Je hebt het idee dat je een levensfase hebt afgesloten. Iets dat was komt niet weer. En zeker als de eerste de deur uitgaat, maak je je misschien wel extra zorgen. Zou hij of zij goed voor zichzelf zorgen? Eet ze wel gezond? Krijgt hij genoeg slaap? Drinkt hij niet te veel? Kan hij de zelfstandige manier van studeren wel aan?

Dat kunnen zo van die vragen zijn die je dan door het hoofd spelen. Zeker in de eerste tijd. Je moet het leren overgeven.

Er aan toe zijn

In de eerste plaats is het zelfstandig worden en het uit huis gaan van je kind een heel natuurlijke gebeurtenis. Daar voed je ja kinderen immers voor op. Het zou juist niet goed zijn als het anders was, 'Bleven ze maar altijd klein', verzuchtte eens een moeder, nadat haar oudste & deur uitging. Wat zou zij zuchten als haar wens echt in ver-

vulling was gegaan?

Als het goed is heb je samen met je kind naar de dag van het vertrek toegeleefd. Het komt niet uit de lucht vallen. Je hebt wellicht samen met je kind een kamer uitgezocht, en samen de kamer behandelen en geveerd en tenslotte de spullen verhuisd. En wat voor spullen: de oude eettafel met stoelen uit het huis van oma, een stel borden, bekken en bestek van de rommelmarkt

en ga zo maar door.

In zekere zin waren jij en je kind wellicht ook toe aan deze dag van vertrek. In huis ging je kind steeds meer de eigen gang. Soms laat thuis, met vrienden op de kamer tot diep in de nacht. Je groeide er daarom ook naar toe dat dit kind zijn/haar eigen leven zou gaan leiden.

Hoewel de band met je kind goed was, ging het toch steeds meer een eigen weg. En de ouder werd door het kind vooral als de controleur gevoeld. Over het feit dat je er aan toe was hoef je als ouder geen schuldgevoel te hebben. Het is — onderdeel van een normaal proces in onze cultuur.

Het zelfstandig willen worden zit er vanaf de geboorte al in. Als ze net kunnen praten roepen ze al gauw bij het eten en aankleden: 'Zelluf doen!'

En vanaf het begin moet heel de opvoeding er ook op gericht zijn het kind zelfstandig te maken. Je blijft je kind niet dragen, maar je leert het op eigen benen staan. Dat is dan ook tegelijkertijd de belangrijkste taak van de ouders: je kind leren op eigen benen te staan. Je leert je kind met geld omgaan, eten koken, eigen verantwoordelijkheid dragen.

Je bent als ouder misschien geneigd om je kind in alles tot op het laatst bij de hand te nemen. En sommige kinderen vragen daar misschien ook om. Maar hoe sterker je als ouder je kind nog vast hebt, des te meer moeite zal het kind hebben met de eigen weg te vinden. Je kind loslaten is niet hetzelfde als een kind kwijt raken, ook al gaat je kind een eigen leven beginnen, waardoor de ouder een andere plaats krijgt.

Vertrouwen op God

Je kunt je soms enorme zorgen maken over het zelfstandige bestaan van je kind. Dan is het belangrijk om ook in deze nieuwe fase je vertrouwen op de HERE te blijven stellen. Niet jij, ouder, kunt je kind vasthouden. Dat doet Hij. Hij is de Vader van je kind. Hij gaf zijn Zoon ook voor 'jouw kamerbewoner'. Hij is minstens zo bewogen met je kind als jij. In de eerste periode van het leven van het kind gebruikte Hij de ouders om het kind op Hem te wijzen. In de nieuwe levensfase krijgt die ouder een andere plaats. Nog meer dan vroeger heb je een taak als biddende ouder. Het geeft rust om met onze zorgen omtrent de 'uithuizige kinderen' naar Hem toe te gaan. Leg het allemaal bij Hem neer. Hij beloofde rust te geven. Hun namen staan immers in Zijn handpalmen gegrift. In de tijd toen je kind nog thuis was heb je de nodige aandacht gegeven aan het leven met de HERE. Ook daarin groeide het kind in zelfstandigheid in de omgang met Hem. Je werkte er aan dat je kind een persoonlijke band met de HERE zou opbouwen. Het is het mooiste als je kind in het openbaar belijdenis heeft afgelegd van het geloof, voor het de deur uitgaat. Dat lukt niet altijd. Er is dan veel voor te zeggen om je kind dan belijdend of dooplid van de kerk in de studiewoonplaats te laten worden. Al is het ook heel goed voor te stellen als je samen met je kind hebt besloten dat het op (belijdenis)catechisatie gaat in de woonplaats van de ouders. Daar voelt je kind zich nog veilig. En daar is het immers in het begin vaak nog elke zondag. Als de relatie met je kind open was (dat betekent niet alleen dat je kind open was maar jij als opvoeder net zo goed) dan weet je iets van de omgang van je kind met de HERE. Die openheid is ook niet zo maar verdwenen. Die blijft ook bestaan als ze alleen de weekenden nog maar thuis komen. Het leven op kamers is heel anders

dan thuis. De regelmatige maaltijden en de daarbij behorende bijbellezingen worden snel overboord gezet. Daar moeten we niet al te panisch over doen. In je eentje koken en eten gaat vaak heel vluchtig. In gesprekken met je kinderen kun je aangeven dat een vast moment voor bijbellezing en gebed onmisbaar is voor je contact met de Heer. Het maakt dan niet uit wanneer op de dag. Als het maar in het dagprogramma zit.

Bellen of schrijven

Hoe houd je contact met je kind? In het eerste jaar komt je kind vast bijna elk weekend naar huis. Dan zal van contact door de week niet veel terecht komen. Maar Later, als je kinderen langer wegblijven, hoe houd je dan contact? We leven niet echt meer in een schrijfcultuur. Je kunt zelf wel brieven schrijven – en je kind stelt dat vast heel erg op prijs – maar van uitgebreide brieven terug komt vaak niet veel terecht. Dat neemt niet weg dat zelf schrijven aan je kind een mooie gelegenheid is om je kind te bereiken en je in je hart te laten kijken. Een brief kan elk moment gelezen en herlezen worden. En hoe vaak bel je niet tevergeefs naar een kind. Dan hebben ze weer deze activiteit en dan weer die. Je kunt voor het bellen natuurlijk vaste tijden afspreken. Je kind stelt echte belangstelling bij schriftelijk en telefonisch contact echt op prijs. En soms ben je geneigd om in je oude betuttelende rol te vervallen. Het studentenleven heeft zijn eigen cultuur. Daar doet iedereen in die sfeer aan mee: vreselijk laat naar bed, en op zijn tijd een stevige borrel. Laat aan je kind vooral merken dat je er echt in geïnteresseerd bent hoe ze ergens over denken, hoe ze leven, maar zonder je eigen mening er dadelijk tegenover te zetten. Als ze die mening willen horen vragen ze er wel naar. Op zichzelf kan het aardig zijn om thuis een soort dagboek bij te hou-

den waar je de belangrijkste gebeurtenissen van het gezin in opschrijft. Het is dan onder meer voor je uithuizige kind leuk om later door te lezen. Ze zijn dan dadelijk op de hoogte.

Op bezoek bij je kind

Op bezoek gaan bij je kind op kamers is een belevenis voor ouder en kind. Meestal ml je het van de voren afspreken, of je moet toevallig in de buurt zijn voor werkzaamheden of iets dergelijks. Het is boeiend je kind te ontmoeten in zijn of haar nieuwe wereld. Maar omgekeerd vind je kind het ook leuk om je te ontvangen en je te verzorgen met een natje en een droogje. De frequentie van bezoeken is niet echt aan te geven. Van je kind hoeft je meestal niet te vaak te komen. Maar zo nu en dan wordt een bezoekje zeer op prijs gesteld. Op deze manier merkt je kind dat je echt in hem of haar geïnteresseerd blijft. Je komt niet op controle. Je komt kijken hoe het met je kind is. Als je nooit tijd hebt om bij je 'uithuizige' kinderen Langs te gaan zal dit vaak ervaren worden als: 'Mijn ouders vinden het wel goed zo. Ze zijn blij dat ik weg ben, dan kunnen ze meer hun eigen gang gaan.' Juist door belangstelling te tonen laat je merken dat je van je kind blijft houden ook in de nieuwe situatie. Een kind heeft dan ook nog behoefte aan die ouderliefde.

Thuiskomen

In het begin komt je kind meestal nog elk weekend thuis. Vooral de eerste keren overladen met allerlei nieuwe indrukken en vuile was. Zorg ervoor dat je er dan bent voor je kind. Zodat hij of zij het verhaal ook echt kwijt h. Na verloop van tijd neemt de frequentie van het thuiskomen steeds meer af. Je hoeft dat niet als een bedigding op te vatten, zo in de geest van: 'Ze vinden het hier zeker niet gezellig genoeg meer.' Je kunt dat juist heel positief bekijken.

ken. Het is vaak het bewijs dat ze hun eigen leven hebben opgebouwd. Ze kunnen nu echt op eigen benen staan. Ze hebben hun eigen vriendenkring gekregen. Ze willen graag zondagen in hun inmiddels eigen geworden omgeving doorbrengen. Als ze dan weer een weekendje thuis zijn, zeggen ze: 'Kom ik wil morgen op tijd naar huis.' En dan hebben ze het over hun kamer in X-stad. Het is mooi als dat werkelijk hun thuis geworden is. ~~Dat~~ is niet bedoeld ten nadele van het ouderlijk huis. Daar vind je ook nog wel een veilige plaats. Maar je eigen omgeving is je echte thuis geworden. Een vogel is uitgevlogen en heeft zijn eigen nest gebouwd.

Als het niet lukt

Helaas loopt het niet met elk kind zo gestroomlijnd zoals hierboven beschreven. Je krijgt bericht van je kind dat het niet goed is gegaan. Voor de één mislukte de studie, voor de ander lukte het op kamers wonen niet zo. Er kwam geen aansluiting met de rest. Het kind voelde zich eenzaam, verlaten. Wat moet je als ouders dan doen? in de meeste gevallen biedt het voorgoed weer in huis opnemen geen echte oplossing. Je kunt het als ouders soms ook niet meer voor elkaar krijgen. In een enkel geval was de lege kamer in huis misschien al weer opgevuld. Het lijkt hard. Want natuurlijk wil je altijd klaar staan voor je kind. Maar dat betekent nog niet dat je de klok dan maar weer moet terugdraaien. De tijd is niet terug te zetten. Het is wel belangrijk om samen met je kind naar oorzaken en oplossingen te zoeken. Misschien moet er professionele hulp bij gezocht worden.

Verrijking

De nieuwe situatie – je kind op kamers – kan ook een verrijking betekenen. Je kind komt meer naast je te staan. Het wordt je broeder of zuster in geloof. Je kunt heerlijke

gesprekken met ze voeren, waarin zij bijtanken in meningsvorming en jij meegroeit in hun wereld. Dat is een schitterende periode van het ouder-zijn. Als je die dingen ook ziet, geniet je van je kinderen. Het is een nieuwe levensfase die ook weer prachtige dingen te bieden heeft. Je mag getuige zijn van de

opkomst van een nieuwe generatie. Een generatie die een aantal dingen anders oplost, maar dat betekent in veel gevallen zeker geen verarming. Je kunt vaak verwonderd staan over de weg die de HERE verder inslaat met het volgende geslacht.

Proclamatie

Het licht is niet te ontwijken door ogen te sluiten, zelfs een blinde droomt van sterren. De nacht valt niet te ontkennen door hoge stralenkransen weg te denken. De verre getuigen met hun klare taal versperren geen toegang tot de ruimte. Triomfbogen nodigen uit te erkennen: we mogen door struisvogeltje te spelen de sterren, de stelsels, die vuurzeeën zon, niet doven en verzwijgen. Telescopen waarheid verduisteren geen maan. Het blote oog wordt niet verblind door liefde. Wie woog de zwaartekracht, wie kon de lichtjaren tijd noemen? Het woord is er om te geloven.

Lenze L. Bouwers

Synode-impressies

Voor de aardappels en de uien mocht er in augustus nog wel wat regen vallen, maar met de tarwe was hij zeer tevreden. Dat vertrouwde de boer mij toe op wiens erf we onze vakantie doorbrachten. Voor een goede opbrengst in september moest er nog wel wat gebeuren. In de zomermaanden is er heel wat werk verzet, en het resultaat was er ook naar. Met name de commissie die de zaken van de liturgie moest voorbe-

de voorstellen over de uitbreiding van de gezangenbundel. Veel synodeleden hebben gereageerd. En de commissie heeft die reacties serieus genomen. Daardoor kon er in de eerste week van september vlot gewerkt worden. Tot tevredenheid van ieder liepen we zelfs op het tijdschema in! We waren sneller klaar dan we gedacht hadden en dat juist met deze gevoelige zaak. Wat ook goed gewerkt heeft, was een ronde 'algemene beschouwin-

in de kerken over de liturgie was gehouden. De respons was niet erg groot. Maar inhoudelijk leverde het wel wat op. De studiegroep was vervolgens zelf het verleden ingedoken. De bronnen van onze liturgie heeft ze aangeboord. En met wat ze verzameld had kwam ze naar de actualiteit. Concrete suggesties deed de groep over vernieuwing van de liturgie. Daarbij maakten ze gebruik van eeuwenoude ervaring.

De synode knoopt haar jasje dicht

Foto: W. Smit

reiden, heeft het erg druk gehad. Van haar kregen we allemaal huiswerk mee. De synode was dan wel op rust, maar in de vakantietijd hebben we schriftelijk vergaderd. Begin juli gingen de eerste voorstellen rond. Begin augustus volgden

gen'. De studiegroeperedienst (het 'studiedeputaatschap') heeft een jaar geleden een dik rapport bij de kerken neergelegd. In ruim 200 bladzijden werd een heleboel materiaal ter bestudering aangedragen. Dat betrof allereerst de enquête die

Toen het studierapport uitkwam eind vorig jaar, heb ik het vrijwel meteen gelezen. Dat kostte me een aantal uren, maar het lezen heeft me geen moment verveeld. Ik vond het geweldig, dat een synodaal deputaatschap het aandurfde om aan

voortgaande reformatie van onze liturgie te werken. Natuurlijk was ik zeer benieuwd hoe daarop vanuit de synode gereageerd zou worden. Uiteraard **was** niet iedereen dezelfde mening toegedaan over het rapport, maar nieuwsgierig naar elkaars mening waren we wel. Van daar dat er deze **week** eerst ruimte werd gegeven om wat **algemene** opmerkingen te maken. Veel kritiek kwam er los, maar al met al viel het **mee**. De bijbelse en reformatische benadering van het rapport was wel heel overtuigend overgekomen. Na zo'n eerste ronde konden we snel tot **zaken** komen. De commissie stelde zich terughoudend op. Dat ondervond veel instemming. **Sommigen** hadden wel **meer** gewild, maar waren al blij met dit resultaat. Anderen waren blij dat het voorlopig tot deze **veranderingen** beperkt bleef. Met grote **eenstemmigheid** werden de voorstellen aangenomen.

Onder de **reacties** uit de kerken op het **studierapport**, waren er ook diverse vragen naar meer **bewegingsruimte** bij de inrichting van de **eredienst**. Beurtzang, medewerking van een **koor**, het opzeggen of zingen van het **'amen'**, het **gebruik** van een overheadprojector enz. enz.: moest daar niet meer **vrijheid voor** komen? De studiegroep had in haar rapport antwoord gegeven in een **noot**. Ze **vond** het niet echt haar taak op al die zaken in te gaan. Want die gevraagde vrijheid van handelen **was erg** lang. Dat **was** toch niet de beleving van iedereen en daarom **leek** het wijs om per synodebesluit dit **maar eens** hardop te zeggen. Toen **bleek** dat deze **zaken** toch wel **wat** gevoeliger lagen. **Sommigen** vonden het te ver **gaan** om het zo hardop te zeggen, dat dit soort zaken ter vrije keus van de kerken staat. Ze stelden voor om de algemene regel wel per **synodebesluit** te bevestigen, **maar** de concrete voorbeelden moesten **maar** bij de motivatie (de 'gronden') **vermeld worden**. En in plaats van 'beurtzang' en 'medewerking van een

koor', moest de synode maar iets **zeggen** over 'de wijze van zingen'. Deze **voorzichtigheid werkte** echter averechts. Want wat bedoeld was om overdreven aandacht te voorkomen, dat pakte juist anders uit. Het viel nu extra op! Met z'n **allen** raakten **we** het wel eens. De kerken hebben een eigen **verantwoordelijkheid** en dat moeten ze onder ogen zien. Niet al veranderingen zijn tegen te houden met een beroep op niet-bestaande regels. Maar ze **zijn** ook niet af te **dwingen** omdat 'ze' het bij de burens ook al hebben'.

Afgezien van dit oneffenheidje **was** er verder goed overleg mogelijk over de liturgie-voorstellen. **Iedereen was** daar blij **mee**. De **herinnering** aan de eerste **synodeweken** leefde **nog**. Juist **daarom** was deze afloop verrassend.

Zolang het **studierapport** nog ter bespreking lag, kon er van **alles** gebeuren. Toen konden we als **kerken** het verder **werken** aan de liturgie ook voor **ons** uit schuiven. Er zijn **immers altijd** belangrijkere zaken te doen? Pastorale zorg stelt haar eigen prioriteiten. Bovendien weet je niet waar je met die **liturgische** vernieuwingen aan begint. Een **begin** is er wel, maar het eind is niet te zien.

Precies in **die** situatie zijn we nu **ik** land. Met het synodebesluit is een drempel genomen. De stap terug is in feite niet meer te zetten. Nu **moeten** we met z'n **allen vooruit**. Vooruit op de weg van verbetering, herziening, aanvulling, **verrijking**, vernieuwing. Dat **zijn** de **doe-woorden** voor de liturgische **bezinning** van de komende tijd.

Het misstaat een gereformeerde kerk **niet om** aan doorgaande reformatie te doen. **Ik** hoop dat de positieve sfeer van de synodale besprekingen trendsettend zijn voor het **overleg** in de plaatselijke **kerken**.

G.J. van Middelkoop

M meegelezen

Een Belgische Gereformeerde Bond?

Binnen de Verenigde *Protestantse Kerk van België* (VPKB), die ongeveer 25.000 leden telt, is een *Reformatische Evangelische Vereniging* opgericht. Deze Vereniging is **ongerust** over de **ontwikkelingen binnen** de VPKB. Ze ziet in daden en uitspraken van de VPKB afstand groeien van de onfeilbare **uitspraken** van de Schrift. De voorzitter van deze Vereniging, ds. G. Mahieu, schrijft daarover in De Kruisbanier van juli 1996 het volgende:

Alles volgens plan is op 29 maart in Ukkel de Algemene Vergadering gehouden van onze R.E.V. Deze vergadering was zeer opbouwend. Maar we hebben ook gehoord van de slagen die **men** toebrengt aan de fundamenteën zelf van onze **Kerk**. Ook over een **grote** hoop hebben we ons **kunnen** bezinnen, **want** daar waar er **kracht** is door **gebed**, komen tijden van **vernieuwing** in de geschiedenis van het volk van God.

Naar **onze mening** waren er niet zoveel aanwezigen. Wel hebben we mogen benadrukken tijdens de vergadering hoe moeilijk het is onze boodschap te brengen tot op de basis aan de gemeenteleden.

In deze acute toestand is de vraag dan: 'Wie moet het bestaan en de **doelstellingen** van onze vereniging doorgeven aan de gelovigen in onze kerken?' **Dat** moet u, de leden van de vereniging, zelf gaan doen. Laat het voor **ons** een uitdaging **zijn** om in de loop van het jaar ons ledenaantal te verdubbelen.

Nog een andere werkelijkheid kwam aan het Licht tijdens de vergadering: het ontstaan van **onze** vereniging is een **onthullingsmoment**

geweest in de identiteitscrisis van onze **V.P.K.B.** Waarbij we ons moeten afvragen: 'Moeten we niet dringend voor onszelf de stevige basis opnieuw onderzoeken waarop we samen **bouwen?**' In die zin wil de R.E.V. de Kerk aanspreken, gelovende dat God de **V.P.K.B.** nog lief heeft en het beste voor haar wil. We willen oproepen tot een dynamisch visioen van een vereniging van **hernieuwing** en zich opnieuw bekeren en niet **mis-troostig** blijven zitten in een hoekje.

Nederland veramerikaniseert

Het *Centraal* Weekblad had een interview met de Hervormde hoogleraar H. de Knijff, die deze maand afscheid neemt. Hij heeft interessante opvattingen:

Volgens De **Knijff** laat het huidige onderwijs gaten vallen en dat raakt hem. 'Maar ik ben geen pessimist hoor!' Naarmate het gesprek over dit onderwerp vordert, gaat hij met meer stemverheffing praten. 'Ik vind Nederland een uitzonderlijk land met een uitzonderlijk volk. Het heeft zeker zijn goede kanten, maar respect voor het verleden is er niet. Nederlanders hebben weinig historische zin. Natuurlijk moeten we veranderen, maar we moeten wel voldoende meenemen van het verleden en nadenken over hoe het moet veranderen. Alles overboord gooien pakt verkeerd uit. **Kijk** maar in de NRC hoe Rudy Kousbroek over christenen spreekt. Gelovige mensen zijn in zijn ogen middeleeuws, zelfs primitief, die snijden een ander de hals af. Dat is gevaarlijk eigenlijk, zulke malle oordelen vind je alken maar in Nederland.'

De Knijff was vijftien jaar predikant, onder andere in het Belgische Gent, voordat hij een baan kreeg aan de Rijksuniversiteit Utrecht. 'Ik houd van België. De Belgische mentaliteit spreekt mij aan. Ze houden nog een heleboel ouderwets levensgevoel vast. Een Belg laat zich niet zo gauw iets aanpraten. Het is ook wel oppositie tegen mijn

eigen afkomst dat ik zo gecharmeerd ben van de Belgen. Ik vind dat Nederland veramerikaniseert zonder de goede kanten van Amerika over te nemen. De mentaliteit is oppervlakkig en hard geworden. Het marktdenken overheerst. Nederlanders zijn kuddedieren. Ze volgen een ideologie zonder eerst na te denken of dat wel zo goed is.'

Ordering van het gezinsleven

In De Wekker van 30 augustus jl., schrijft D. Koole over de veranderingen in de laatste vijftig jaar. Tot aan het eind van de Tweede Wereldoorlog was het gezin een betrekkelijk gesloten gemeenschap. Het was hoeksteen van de samenleving en belangrike cel en hoedster van het christelijk geloofsgoed. Maar dat is steeds meer onder druk komen te staan.

Communicatie tussen ouders en kinderen is vluchtig geworden

Het is geen vondst als wordt gesteld dat het gezin in onze cultuur in het algemeen niet meer die beslotenheid, geborgenheid, beveiliging tegen invloeden van buitenaf en – vanuit de christelijke optiek gezien – die functie in de geloofsopvoeding heeft, als waarvan vroeger sprake was. Hoewel men niet ai te gauw moet zeggen dat vroegere tijden beter waren dan deze. Ze waren anders, maar daarover later. Het gezin als kleine leefgemeenschap is open komen te liggen voor invloeden van een cultuur waarbinnen, door heel snelle veranderingen op allerlei gebied, alles is veranderd. De industrialisatie, de gigantisch gegroeide wetenschap rond alles wat met het bestaan van mens en wereld te maken heeft, de sterk veranderde maatschappij en sociale verhoudingen, de betere mogelijkheden om werk te vinden en sneller onafhankelijk te zijn, de grotere welvaart en de sterk toegenomen mobiliteit, de veranderde gezagsverhoudingen, de zich op steeds jongere leeftijd ontwikkelende drang tot zelfstandigheden de gewijzigde rollen in de man-vrouw-

verhouding, het zijn enkele van de dingen die het karakter van het leefpatroon van het gezin grondig hebben gewijzigd. Ook het leefpatroon van het christelijk gezin.

Om in dit verband op enkele dingen te wijzen. De sociaal-culturele functie van het gezin (opvoeding, cultuuroverdracht, overdracht van levensgewoonten en zeden, van geloof en gevoelsleven van de vorming van waarderingsoordelen, om maar enkele dingen te noemen), is allengs in handen gekomen van allerlei maatschappelijke organen, in elk geval steeds meer onder invloed gekomen van maatschappelijke ontwikkelingen en verschijnselen, waarvan school, pers, tv, radio, film, sport en recreatie wel de voornaamste zijn. Die functie is niet alleen het gezin uit handen genomen, het gezin heeft ook inbreuk (moeten) laten doen op de ordening die met name voor de opvoeding van kinderen in de puberale fase voorwaarde is.

Met inbreuk op de gezinsordering bedoel ik dat vaste momenten en punten van ontmoeting tussen ouders en kinderen, onder de druk van de claims die de samenleving in al haar functies en culturele uitingsvormen op ouders en kinderen legt, in onbruik zijn geraakt. De schade die daaruit voortvloeit, alleen al in de sfeer van de onderlinge sociale relatie tussen ouders en kinderen, maar ook de geestelijke desintegratie (ontwrichting) die er het gevolg van is, zijn niet in te schatten. Veel gezinnen, ook christelijke, zijn nog slechts een soort duiventil, waar iedereen in- en uitvliegt op momenten die verplichtingen elders eisen of toestaan, waardoor de communicatie tussen ouders en kinderen vluchtig is geworden. In het jachtige levenspatroon van onze cultuur worden nauwelijks meer momenten gevonden waarop ouders en kinderen samen de normen en waarden van het leven, voor de christen vooral ook de dingen van geloof en leven in de geest waarin de Bijbel erover spreekt, kunnen bepraten en onder

ogen kunnen zien.
Ouders van de generatie die nu **kinderen** aan de samenleving aflevert, zullen met met terugwerkende kracht niets of maar weinig meer kunnen **doen**, maar ouders die nog jonge **kinderen** hebben, zouden de **waarde** moeten **zien** van een **disciplinaire** ordening van tijd om met hun kinderen, op **weg** naar **hun** volwassenheid, **elke** dag ruimte te **ma-**
ken voor gerichte, godsdienstige, sociale en culturele opvoeding. Veel kortsluiting tussen ouders en **kinderen** op latere leeftijd (de kwa-
de effecten ijlen lang na), veel ge-
vallen **van** vroegtijdige verlating
van het gezin **door** jongens en meis-
jes, niet weinig gevallen van suïci-
de onder christelijke jongeren en

een groot aantal gevallen **van kerk-**
verlating door jongeren, het heeft
allemaal **direct** of **indirect** te maken
met het grote functieverlies dat het
gezin in de voorbije decennia heeft
geleden. Als het binnen het gezin
op onderlinge geestelijke **communi-**
catie en de waarneming van **vaste**
godsdienstige rituelen aankomt,
kan **op** de waarde van deze discipli-
naire ordening niet genoeg worden
gewezen. Hoewel de geest van de
tijd ook andere godsdiensten niet
onaangesproken laat, **kunnen** de
disciplines en de ordening waaron-
der bijvoorbeeld het orthodox-jood-
se en het islamitische gezinsleven
staat, ons christenen tot voorbeeld
strekken.

UIT DE KERKEN

Intrede

Almkerk-Werkendam – Op zon-
dag 8 september jl. deed ds.

A. Buursema te Almkerk-Werken-
dam intrede in de gemeente te
Utrecht-Noord/West.

Ds. Buursema werd **in de morgen-**
dienst in het ambt bevestigd door
ds. J.A. van der Velden emeritus-
predikant te Utrecht en deed in de
middagdienst intrede.

Beide diensten werden gehouden
in de **Opstandingskerk, Royaards**
v.d. Hamkade 4, en begonnen resp.
om 9.30 en 16.30 **uur**.

Ds. Buursema blijft voorlopig op
zijn huidige adres wonen.

Afscheid

Surhuisterveen-Opende – Op zon-
dag 8 september jl. nam **&. H. Offe-**
reins afscheid van de gemeenten te
Surhuisterveen en Opende.

Ds. Offereins vertrekt naar de ge-
meente van Leens, waar hij op **29**
september a.s. **intrede** hoopt te
doen. De afscheidsdiensten werden
gehouden in **Surhuisterveen**, in het
eigen kerkgebouw **van** de gemeen-
te, Dellen 1a, en in Opende, in het
eigen kerkgebouw **van** de **gemeen-**
te **aldaar**, Provincialeweg 72.

Aanvang: 14.15 uur (Surhuister-
veen) en 19.00 uur (Opende).

Emeritaat

Rijnsburg – Op zondag 8 septem-
ber jl. nam **ds. C. Bijl** te **Rijnsburg**,
afschied van de gemeente. **Hij ging**
op die datum **met emeritaat**.

Cornelis Bijl werd op 21 januari
1931 in Pernis geboren. **Hij be-**
zocht de HBS en het gymnasium in
Rotterdam **en** studeerde aan de
Theologische Universiteit te Kam-
pen.

Op 22 december 1957 werd ds. Bijl

Uw kerkgebouw is toch wel bij Donatus verzekerd?

100% zekerheid

Als brand-, storm- of andere

schade dreigt, is **u** maar **kst** beste als
uw **kerkelijke** eigendommen bij

Donatus zijn verzekerd. Gewoon,
omdat **Donatus** in de praktijk bewijst
er te zijn wanneer **Donatus** het meeste
nodig is! Bij calamiteiten van welke
omvang en aard dan ook. **Op** basis van
op maat gesneden voorwaarden.

50% premierestitutie

Bovendien **u** kiezen voor **Donatus**
kiezen voor verantwoorde bestedingen.
Jaarlijks wordt de winst van **Donatus**
in de vorm van premierestitutie terug
betaald. In de afgelopen 10 jaar
bedroeg deze premierestitutie gemid-
deld maar liefst 50%!

Samen sterk.

Donatus is een onderlinge

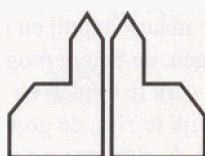
verzekeringmaatschappij. En dat
betekent dat de leden samen de kracht
van **Donatus** bepalen. Een gemeen-
schapsgedachte die er inmiddels toe
heeft geleid, **abt** er **ruim** 75% van alle
kerkgebouwen in Nederland bij
Donatus is verzekerd.

Wilt u meer weten?

Vraag dan om een persoonlijk

gesprek met één van onze adviseurs.

Ook als u nu nog elders bent verzekerd.

donatus

Vertrouwd verzekerd.

O.V.M. Donatus u.a., Postbus 5055, 5201 GB 's-Hertogenbosch, tel. 073-612 21 66

in het ambt bevestigd in de gemeente te Hoek, daar bleef hij tot 1961 waarna hij naar Hoogezand-Sappemeer vertrok. In 1967 stapte hij over naar de gemeente van Hilversum. In 1972 verbond hij zich aan de gemeente van Groningen-Noord, in 1982 aan die van Zwolle. Vanaf 1991 tenslotte, tot aan zijn emeritaat, diende hij de gemeente van Rijnsburg.

Instituering

Assen - De raad van de Gereformeerde Kerk te Assen-Noord en de raad van de Gereformeerde Kerk te Assen-Marsdijk delen u hierbij mee, dat in een vergadering van de kerkenraad van Assen-Noord op 27 augustus 1996, is overgegaan tot het institueren van de Gereformeerde Kerk te Assen-Noord en van de Gereformeerde Kerk te Assen-Marsdijk.

Het adres van de nieuw geïnstituëerde kerk te Assen-Marsdijk (predikant ds. A. de Snoo) luidt: Postbus 505, 9400 AM Assen. Scriba is de heer K.H. van Dijk (Onstahof 52, 9403 PN Assen), telefoonnummer (0592) 374018. Het zeer onlangs gereedgekomen kerkgebouw 'De Voorhof' heeft als adres: Martin Luther Kingweg 50, 9403 PA Assen (s (0592) 375000).

Het adres van de Gereformeerde Kerk te Assen-Noord (predikant ds. R. Timmerman) blijft zoals vermeld in het Handboek 19% (pag. 63).

Samenvoeging

's-Gravenhage - De gemeenten van 's-Gravenhage-Zuid/Loosduinen en Rijswijk, zijn vanaf 1 september jl. samengevoegd. De nieuwe gemeente draagt de naam s-Gruvenkage-ZuidIRijswijk.

Adres: Postbus 45787, 2504 BD 's-Gravenhage.

Generale Synode

Berkel en Rodenrijs - De eerste week van september kwam de Synode voor het eerst sinds de vakantieperiode weer bijeen. Dinsdagmorgen en -middag 3 september jl. vonden de algemene beschouwin-

gen plaats over de eredienst. Donderdag 5 september werden de besprekingen daarover voortgezet. Op dinsdagavond werd verder nog een Australische gast ontvangen. Op woensdagmiddag 4 september sprak de Synode over het Archief en Documentatiecentrum. 's Avonds werd afscheid genomen van prof. J. Douma en werd ds. A.L.Th. de Bruijne ontvangen.

Piet Los

Dood meisje en andere verhalen

In deze uitgave beschrijft de auteur enkele situaties die u waarschijnlijk, ondanks de herkenbaarheid, zullen ontroeren en intrigeren tot de laatste bladzijde.

112 pagina's, ingenaaid, £ 19,50

Piet Los signeert vanaf 13.45 uur uw boek.

CLK-beurs, 14 september, stand 40.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

OOSTERBAAN & LE COINTRE B.V.

Postbus 25, 4460 AA Goes, Telefoon 0113-215591

Datum	Radio/TV	Tijd	Kerk	Plaats	Predikant
22-09-96	Radio	17.00 uur	Geref. Kerk Vrijg.	Kampen	prof. dr. M. te Velde
06-10-96	TV	11.00 uur	Geref. Kerk Vrijg.	Roden	ds. O.W. Bouwsma
27-10-96	Radio	17.00 uur	Geref. Kerk Vrijg.	Leeuwarden	ds. P. Schelling

